

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра економічної теорії та конкурентної політики

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**УЗГОДЖЕННЯ КОНКУРЕНТНОЇ ТА СТРУКТУРНО-
ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ**

Студентки 2 курсу, 9м групи,
спеціальності 073 «Менеджмент»
спеціалізації «Управління у сфері
економічної конкуренції»

Хоменко Катерини
Григорівни

(підпис студента)

Науковий керівник
доктор економічних наук,
професор

Уманців Юрій
Миколайович

(підпис керівника)

Гарант освітньої програми
доктор економічних наук,
професор

Уманців Юрій
Миколайович

(підпис гаранта)

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТНОЇ ТА СТРУКТУРНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ.....	7
1.1. Теоретичні засади формування конкурентної політики держави	7
1.2. Сутність та інструментарій державної структурно-інвестиційної політики	14
РОЗДІЛ 2. УЗГОДЖЕННЯ КОНКУРЕНТНОЇ ТА СТРУКТУРНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ.....	25
2.1. Вплив конкурентної політики на структурну трансформацію національної економіки	25
2.2. Реалізація структурно-інвестиційної політики у контексті досягнення цілей розвитку конкуренції	37
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ГАРМОНІЗАЦІЇ КОНКУРЕНТНОЇ ТА СТРУКТУРНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	52
3.1. Досягнення цілей структурної модернізації національної економіки та ефективної конкурентної політики	52
3.2. Вдосконалення конкурентної політики у контексті активізації інвестиційної діяльності	58
ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70
ДОДАТКИ	75

ВСТУП

Актуальність дослідження. Посилення інтеграційних і глобалізаційних процесів та прояви кризових явищ у світовій економіці в останні десятиліття зумовили значні зміни основних тенденцій розвитку світового господарства та актуалізували зміни в економічному устрої багатьох країн. Світова економіка вступила в період кардинальних трансформацій, зумовлених новою хвилею технологічних інновацій. Ці процеси мають системний характер і ведуть до утворення якісно нових структурних характеристик глобальної економіки та в сукупності означають становлення нового технологічного і соціально-економічного укладів життєдіяльності людства. Ці зміни мають кардинальний вплив на всі структури економіки, способи організації бізнесу та пріоритети і методи державного регулювання і забезпечення економічного зростання та розвитку.

Зазначені глобальні зміни становлять виклик для формування ефективної економічної політики, відповідно до якої держава може здійснювати комплекс заходів контролюючого та регулюючих впливів на ринкові процеси української економіки. Узгодження конкурентної та структурно-інвестиційної політики держави важливе з точки зору підвищення конкурентоспроможності національного виробництва. Реалізація структурно-інвестиційної політики впливає на структурні передумови розвитку конкуренції на ринку і на конкурентну політику держави відповідно. Узгодження конкурентної та структурно-інвестиційної політики держави дозволять модернізувати ринкове середовище країни і підвищити конкурентоспроможність національної економіки.

Процес структурних трансформацій носить системний характер і має визначальний вплив на формування подальших тенденцій розвитку, доцільно одночасно застосовувати ринкові інструменти та інструменти державної політики для створення ефективного конкурентного середовища. Державні економічні реформи мають бути реалізовані через обґрунтування

пріоритетних ініціатив інвестування для структурно-технологічної, підтримку інноваційної діяльності у виробництві та інституційно-правове забезпечення структурних трансформацій.

Одним з пріоритетних завдань збалансованої економічної політики України є визначення шляхів структурних перетворень та підвищення впливу її інструментів на темпи економічного зростання. Структурно-інвестиційна політика формує основні напрями державної політики щодо поліпшення інвестиційного клімату та водночас стимулює конкуренцію в тій галузі, де інвестиції являються базою для прогресивної реструктуризації. Конкурентна політика як ключовий інструмент забезпечення ефективного конкурентного середовища, має на меті формування добросесної економічної конкуренції.

Аналіз сутності конкурентної політики, особливостей механізмів формування, а також методології структурних трансформацій та розроблення інвестиційної політики досліджено у працях таких вчених як: І. В. Барановська, І. А. Бевз, Ю. І. Боровик, Н. І. Бурлака, О. В. Вертелева, А. Г. Герасименко, Т. І. Єфименко, Ю. В. Кіндзерський, О. В. Ковальова, О. Ю. Кононенко, Л. П. Куліш, В. Д. Лагутін, О. І. Міняйло, Ю. Б. Пелех, В. А. Романенко, Ю. М. Уманців, С. А. Харчук, Л. В. Шинкарук, А. В. Щербак, Т. А. Щербакова та ін.

Загальний висновок проведеного дослідження полягає в тому, що одне з ключових місць в забезпеченні економічного розвитку країни займають проблеми формування економічних політик держави – конкурентної та структурно-інвестиційної, які повинні узгоджуватись та враховувати глобалізаційні виклики з метою підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Мета дослідження – аналіз напрямів гармонізації конкурентної та структурно-інвестиційної політики держави, виявлення напрямів їх узгодження в контексті підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Завдання дослідження:

- визначити сутнісні характеристики формування та реалізації конкурентної та структурно-інвестиційної політики держави;
- виявити основні структурні зрушення в економіці та проаналізувати фактори впливу на них;
- проаналізувати реалізацію конкурентної політики в контексті досягнення цілей структурно-інвестиційних зрушень;
- визначити цілі структурних перетворень під впливом європейських інтеграційних процесів;
- провести порівняльну характеристику конкурентної та структурно-інвестиційної політики держави;
- розробити напрями узгодження конкурентної та структурно-інвестиційної політики.

Об'єктом дослідження є процес узгодження конкурентної та структурно-інвестиційної політики держави.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади та практичні аспекти узгодження конкурентної та структурно-інвестиційної політики держави.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основами дослідження є положення економічної теорії, теорій галузевих ринків, наукові праці вітчизняних вчених з проблем конкурентної та структурно-інвестиційної політики. Методологічною основою дослідження є використання системи методів, які забезпечують концептуальну єдність роботи – діалектичного методу наукового пізнання, а також загальнонаукових методів дослідження, серед яких: методи індукції та дедукції – для дослідження теоретичних основ формування економічної політики, структурної трансформації; структурно-логічного аналізу – для побудови логіки і структури дослідження; елементи системного, структурно-функціонального та порівняльного аналізу – для дослідження фактологічного матеріалу, який характеризує сучасний стан

предмета дослідження; метод аналізу та синтезу – для обґрунтування детермінант економічного зростання держави; методи економетричної оцінки – для аналізу сучасного стану реалізації економічних політик; графічний метод – для наочного подання дослідження та інші методи.

Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правові акти з питань економічної конкуренції, офіційні аналітичні та статистичні матеріали Антимонопольного комітету України, дані Державної служби статистики України, підручники, монографії та періодична література, аналітичні матеріали національних університетів та центрів.

Публікації. За результатами виконання випускної кваліфікаційної роботи опубліковано статтю в збірнику наукових статей студентів денної та заочної форми навчання, які здобувають освітній ступінь «магістр» за спеціальністю 073 – «Управління і адміністрування» Частина II.-К:КНТЕУ, 2020. Назва статті: «Конкурентна політика у системі чинників стимулювання інвестиційної діяльності». Також опубліковано тези доповідей у збірниках наукових праць IV Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Геоелектроніка та політико-правові виклики структурної перебудови міжнародних зав'язків України» (Київ, КНТЕУ, 28 квітня 2020 р.) – «Конкурентна політика на ринку страхових послуг України за умов її європейської інтеграції» та IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами» (Київ, КНЕУ, 19 листопада 2020 р.) – «Інвестиційна політика у системі інструментів економічного зростання».

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТНОЇ ТА СТРУКТУРНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

1.1. Теоретичні засади формування конкурентної політики держави

Конкурентна політика держави – форма державного регулювання, направлена на створення ефективного конкурентного середовища та забезпечення стабільності функціонування ринків. Конкурентна політика спрямована забезпечити такі умови функціонування ринку, за яких не виникає обмеження інтересів конкурентів та порушення прав споживачів.

Мета конкурентної політики полягає у забезпеченні ефективної конкуренції, тобто такого ринкового середовища, при якому суб'єкти господарювання перебувають під конкурентним тиском з боку конкурентів та споживачів, а завдання держави забезпечити такий ефективний конкурентний тиск. Формування та реалізацію конкурентної політики в Україні здійснює Антимонопольний комітет України – державний орган зі спеціальним статусом, мета діяльності якого – забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері публічних закупівель.

Важливим чинником розвитку української економіки є створення сучасної, ефективною системи конкурентних відносин. Основним напрямом конкурентної політики стає забезпечення рівних умов конкуренції, зниження бар'єрів входу на ринки, передусім шляхом забезпечення недискримінаційного доступу до основних ресурсів. Крім того, конкурентна політика набуває міжнародного характеру, створюються й активізуються міжнародні інститути регулювання поведінки суб'єктів господарювання на світових ринках. Під державною конкурентною політикою слід розуміти комплекс методів впливу державних структур на ринок, пов'язаних з ініціюванням ефективних конкурентних процесів.

Мета конкурентної політики держави проявляється через сукупність її економічних та інституціональних завдань, які полягають у оптимізації структури ринків, вплив на економічну поведінку суб'єктів та коригування ринкових результатів (рис.1.1).

Рис. 1.1. Основні завдання конкурентної політики держави

Джерело: складено автором за даними [1; 3]

Конкурентна політика спрямована на регулювання структури ринку, включаючи її інституційну складову, товарних ринків та на форму й характер взаємовідносин економічних суб'єктів. Конкурентна політика держави повинна ґрунтуватися на сукупності таких методів та інструментів, що відповідають досягнутому рівню національного виробництва. Механізм

конкурентної політики – сукупність методів та інструментів, які дають змогу запобігати невинуватим економічним перевагам суб'єкта господарювання на ринку. Це формує середовище, в якому дії таких суб'єктів, що порушують конкурентні правила функціонування на ринку, стають економічно та соціально-політично не вигідні. До методів конкурентної політики належать:

- організаційно-контрольні – розроблення та організація виконання заходів, спрямованих на запобігання порушенню конкурентного законодавства, проведення моніторингу, перевірок, експертиз;
- адміністративні – застосування санкцій, накладання штрафів, примусовий поділ суб'єктів господарювання;
- профілактично-роз'яснювальні – інформування суб'єктів господарювання, надання пропозицій, рекомендацій.

Методи конкурентної політики передбачають комплексну взаємодію інструментів, за допомогою яких забезпечуються оптимальні параметри економічної конкуренції. Інструменти конкурентної політики – це державні засоби, що застосовуються для виконання конкретних завдань, передбачених розробленою політикою. Розширення дій одних інструментів за рахунок обмеження дій інших негативно впливає на реалізацію конкурентної політики загалом. Державна конкурентна політика здійснюється за допомогою таких ключових інструментів:

- правові норми захисту економічної конкуренції;
- правила запобігання, обмеження і припинення монопольної діяльності суб'єктів господарювання і органів управління;
- знаряддя припинення недобросовісної конкуренції;
- норми контролю за концентрацією та узгодженими діями суб'єктів господарювання;
- правила удосконалення регулювання діяльності суб'єктів природних монополій [2].

Процес формування конкурентної політики – це політико-правовий механізм формування змісту державних конкурентних рішень. Формування конкурентної політики держави полягає в її науковому обґрунтуванні, врахуванні необхідності забезпечення соціально-економічної стабільності і розвитку країни. В основі формування конкурентної політики лежить конкурентне законодавство.

У процесі формування конкурентної політики необхідно забезпечити оптимальне співвідношення між діями, спрямованими на захист конкуренції, тобто тими, які обмежують монопольну діяльність, і діями, спрямованими на розвиток конкуренції. Отже, можемо виділити дві принципово важливі сфери конкурентної політики: 1) діяльність конкурентних органів держави як сукупність приписів щодо заборонених дій; 2) процесуальні заходи як механізм, що забезпечує дотримання правил, включаючи механізм застосування санкцій до порушників. Конкурентна політика держави спрямовується на чітке мотивоване конкурентним законодавством правозастосування.

Регулювання конкурентного середовища на товарних ринках сприяє розвитку конкуренції в напрямі забезпечення її вищої ефективності. До головних ознак формування політики розвитку конкуренції: створення ефективної структури внутрішнього ринку, забезпечення дієвої реструктуризації реального сектору національної економіки, мінімізація залежності товарних ринків від зовнішніх чинників. Важливим і необхідним при цьому є свобода економічної діяльності, дотримання балансу інтересів виробників, постачальників, продавців і покупців (споживачів), вільний і недискримінаційний доступ до участі на ринку, стабільність умов підприємницької діяльності [3].

Формування конкурентної політики ґрунтується на використанні достовірної інформаційно-статистичної бази. Ідеться про наявність цілісної системи індикаторів стану конкуренції та результативності конкурентної політики в Україні, нормативна регламентація й подальше офіційне

використання якої забезпечить державні органи належною інформацією для побудови ефективної системи підтримання і розвитку конкуренції на ринках України. Наявність такої інформаційно-статистичної бази сприятиме забезпеченню дієвого захисту інтересів суб'єктів господарювання та споживачів, прийняттю рішень з широкого кола питань економічної політики з урахуванням цілей і завдань розвитку конкуренції [4].

Розвиток конкуренції передбачає здійснення політичних, інституційних, правових та регуляторних засобів для дотримання всіма учасниками ринку правил ефективної та добросовісної конкуренції. Захист конкуренції – це комплекс переважно правових інструментів, які застосовуються в діяльності антимонопольного органу, спрямовані на виявлення, розслідування та запобігання правопорушень, на захист та відновлення законних інтересів, прав учасників ринку, що можуть виникати внаслідок порушення правил конкуренції, а також забезпечення режиму попереднього контролю та формування структури ринків [5].

Індикатори стану конкуренції на ринку – це кількісні та якісні показники, що характеризують результат розвитку конкурентного середовища ринку, на підставі яких здійснюється оцінка ефективності реалізації державної конкурентної політики, аналіз досягнутих результатів. Сьогодні в Україні на законодавчому рівні затверджено використання лише одного індикатора стану розвитку конкуренції на вітчизняних товарних ринках. Це коефіцієнт концентрації для одного (35%), двох (50%) та п'яти (70%) найбільших учасників ринку. Його застосування передбачено ст. 12 Закону України «Про захист економічної конкуренції» [6].

Реалізація державної конкурентної політики – це вжиття заходів і використання методів управління, які зумовлюють необхідність здійснення певних управлінських рішень в сфері економічної конкуренції. Значення реалізації конкурентної політики полягає у її комплексному впливові на підтримання загальної макроекономічної рівноваги і створення оптимальних умов для функціонування національного ринку. Заходи політики в сфері

конкуренції неминуче впливають на стан конкурентного середовища національного ринку.

Реалізація конкурентної політики спрямована на створення оптимального конкурентного середовища діяльності суб'єктів господарювання, забезпечення їх взаємодії на умовах недопущення проявів дискримінації одних суб'єктів іншими, сприяння розвитку ефективних товарних ринків. Реалізація конкурентної політики держави проявляється у поліпшенні стану товарних ринків, тобто ступеня збалансованості ринків (співвідношення попиту та пропозиції). Оцінюючи динаміку розвитку товарних ринків, застосовують методи і показники, які зарекомендували себе у світовій економіці. До показників, що відображають перебіг та рівень реалізації конкурентної політики, насамперед слід віднести позитивну динаміку концентрації суб'єктів господарювання. Серед них виокремлюють такі показники:

- коефіцієнт ринкової концентрації – сума ринкових часток найбільших учасників ринку, дозволяє виявити тип домінування на ринку;
- індекс Херфіндаля-Хіршмана – розраховується як сума квадратів ринкових часток, на відміну від коефіцієнта концентрації є чутливим до кількості суб'єктів на ринку та характеру розподілу між ними ринкових часток, дозволяє виявити рівень концентрації на досліджуваному ринку;
- дисперсія ринкових часток – визначає рівень інтенсивності конкуренції на ринку, цей показник характеризує ступінь відхилення часток суб'єктів господарювання від середньої ринкової частки;
- ентропія ринкових часток – характеризує ступінь розподілу ринкових часток, застосовується для дослідження ступеня конкурентної ринкової структури;
- індекс Джині – виражає ступінь нерівномірності розподілу ринкових часток.

Конкурентна політика має забезпечити конкурентні основи функціонування товарних ринків. Це значною мірою залежить від

налагодження дієвого інструментарію моніторингу стану монополізованості на ринках. Набір даних показників дає змогу оцінити властивості, напрями розвитку, виявити основні ознаки, встановити міру швидкості розвитку конкуренції на товарних ринках [7].

Конкурентна політика є важливим напрямом державного регулювання економіки. Критерії її ефективності визначаються ступенем досягнення встановлених пріоритетів, що відповідають потребам розвитку національного ринку, а також затратами ресурсів, спрямованими на реалізацію економічних цілей.

Уряд України з метою розвитку конкуренції як одного з основних засобів забезпечення сталого економічного зростання, розробив «Загальнодержавну програму розвитку конкуренції на 2014-2024 роки». Цілями розробки цієї програми є створення загального довгострокового плану розвитку, який охоплюватиме всі сектори економіки і всі відповідні адміністративні та інші державні органи. Цей план повинен забезпечувати загальний підхід до розвитку конкуренції з двома конкретними цілями: по-перше, розвиток конкуренції на ринках України за допомогою сприятливих адміністративних заходів, у тому числі дерегуляції та приватизації там, де це є можливим, і, по-друге, більш ефективний контроль за конкурентними процесами на ринках України шляхом підвищення ефективності правової бази та правозастосовної практики Антимонопольного комітету України.

Основними шляхами досягнення цієї мети відповідно до Концепції мають стати: узгодження промислової, інвестиційної, аграрної, зовнішньоекономічної, цінової політики та політики захисту прав споживачів з конкурентною політикою, сприяння розвитку малого і середнього бізнесу та інфраструктури товарних ринків. Разом з цим передбачається вирішення питань щодо усунення та зниження бар'єрів вступу на ринки, вдосконалення державного регулювання на монополізованих ринках, забезпечення прозорості процесів концентрації прав володіння та розпорядження земельними ділянками сільськогосподарського призначення. Відповідно до

цієї програми основними заходами щодо покращення конкурентного середовища мають бути:

- удосконалення державної політики захисту конкуренції, у тому числі подальшу гармонізацію конкурентного законодавства із законодавством ЄС;
- створення системи моніторингу стану і тенденцій розвитку конкуренції на ринках;
- запровадження практики періодичних звітів про стан конкуренції на товарних ринках;
- інтенсифікація вступу на ринки нових суб'єктів господарювання;
- забезпечення активної участі інститутів громадянського суспільства в захисті і розвитку добросовісної конкуренції [8].

1.2. Сутність та інструментарій державної структурно-інвестиційної політики

Інвестиційна та структурна політика взаємопов'язані. Розподіл факторів економічного зростання за напрямками їхнього використання виступає основою формування структурної політики. Основним механізмом, за допомогою якого здійснюється структурна політика, є політика в галузі капітальних вкладень, тобто інвестиційна політика. Інвестиційна політика націлена на пошук, залучення та розподіл ресурсів за пріоритетними напрямками, які зазначені в структурній політиці. Тому, виходячи з того, що інвестиційна є механізмом реалізації структурної, ми можемо надати визначення структурно-інвестиційній політиці держави.

Структурно-інвестиційна політика – система заходів, спрямованих на планомірну перебудову структури національного виробництва за рахунок встановлення масштабів інвестицій та напрямів їх використання в сферах та галузях економіки країни. Мета структурно-інвестиційної політики полягає в формуванні ефективної господарської системи держави на основі використання досягнень науки і техніки, з врахуванням економічних, природних, демографічних та ресурсних особливостей країни [9].

Механізм реалізації політики, спрямованої на досягнення цілей структурного реформування, повинен включати принципи і методи реалізації, а також три види забезпечення структурної політики (інструментальне, науково-методичне та нормативно-правове), які є своєрідним каталізатором реалізації ефективної структурної політики.

Нормативно-правове забезпечення представляє собою: сукупність нормативно-правових актів, пов'язаних з перебудовою економіки, впровадженням принципів структурної перебудови в правове поле держави; державні, секторальні та регіональні стратегії, що забезпечують перебудову національної економіки, а також рекомендації та міжнародні стандарти [10].

Інструментальне забезпечення — це сукупність різнопланових (фінансових, економічних, інформаційних, владних, структурних, правових, організаційних, освітніх та ін.) засобів, які за способом дії поділяють на інструменти прямої та непрямой дії. До інструментів прямого впливу належать такі механізми впливу на економіку, як:

- селективна галузева підтримка певних виробництв через державний бюджет (дотації, кредити, цільові податкові пільги, галузеві інвестиційні програми);
- сприяння малим і середнім підприємствам, фінансування й організацію НДДКР;
- розвиток новітніх технологій національним компаніям;
- фонди економічного розвитку;
- індикативне планування;
- стимулювання сфер, що відстають у економічному розвитку;
- механізм прискореної амортизації;
- сприяння товарному експорту;
- регулювання імпорту товарів;
- патентне регулювання і стандартизацію.

Останнім часом набуває нового значення і дедалі більшої важливості друга група інструментів непрямого впливу, що впливає на макроекономічне середовище – як засіб формування сприятливого національного і регіонального середовища для підвищення ефективності національних компаній в умовах глобалізації та лібералізації ринків. Сюди можна віднести, зокрема, фінансово-кредитну, валютну, інфраструктурну (транспортні, інформаційні мережі), освітянську політику та інші форми впливу держави на економіку [11].

За наслідками структурної політики в економіці й організації формуються засади економічного порядку, система соціально-трудових відносин. Структурна політика втілюється сформованим організаційним механізмом, створює актуальні передумови для структурних трансформацій економіки. Стосовно розвитку підприємництва як функціональної бази ефективності ринку, то тут методологічно необхідно виділити специфіку, напрями структурної політики – починаючи від поширення підприємницької ідеї і закінчуючи законодавчо-регулятивним формуванням підприємницьких структур, їх типів і підтримуванням розвитку сприятливого економічного середовища. За результатами дії механізмів структурної політики зазвичай відбуваються структурні трансформації економіки.

На загальнонаціональному рівні Кабінет Міністрів України здійснює загальне керівництво процесом формування політики та контроль за виконанням політики та програм структурного розвитку (затвердження програм, внесення змін та доповнень, припинення виконання програм), формування загальних цілей структурного розвитку. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України займається розробкою методології формування політики і програм структурних змін, аналізує проекти програм з метою визначення необхідних для їхньої реалізації ресурсів, погоджує пропозиції щодо внесення змін до політики і програм, здійснює моніторинг та аналіз структурних змін в Україні, спільно з іншими органами влади оцінює досягнуті результати. Державний комітет статистики

займається збором, узагальненням й аналізом про структурні зміни на національному і регіональному рівні, розробкою методології і системи показників національної та регіональної статистики для отримання інформації про структурні зміни, тенденції змін і закономірності їхнього розвитку на рівні держави і регіонів.

На регіональному рівні Департамент регіонального розвитку проводить моніторинг й аналіз роботи економічних підрозділів місцевих органів виконавчої влади щодо реалізації структурної політики на регіональному рівні. Відповідні підрозділи Департаменту аналізують тенденції структурного розвитку регіонів, щорічно готують моніторинги й аналітичні довідки з питань структурного розвитку регіонів, координують процес визначення цільових показників реалізації програм структурного розвитку, здійснюють керівництво процесом моніторингу реалізації державної політики структурних змін, програм подолання дисбалансів, розробляють форми звітності щодо результатів реалізації політики структурних змін, аналізують звіти про результати моніторингу, виявляють і аналізують причини відхилень фактичних показників від очікуваних результатів (запланованих показників) реалізації програм, надають звіти про моніторинг структурних змін у відповідні управління та департаменти Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, іншим органам влади. Аналогічні до перелічених функцій, але на рівні областей, виконують підрозділи обласних державних адміністрацій, у тому числі Головні управління економіки ОДА, управління статистик по регіонах. До вирішення проблемних і специфічних питань долучаються незалежні координаційні комітети і робочі науковоаналітичні групи, окремі експерти, громадськість, а також міжнародні експерти та організації [12].

У формуванні структурної політики важливу роль відіграє вибір пріоритетних напрямів у розвитку окремих галузей, видів виробництв, економічних районів. Залежно від стадії промислового розвитку країни ставка

робиться на пріоритетний розвиток трудомістких, капіталомістких або наукомістких галузей. При цьому враховують такі критерії пріоритетності:

1) наукомісткість і високотехнологічність виробництва, тобто коли галузь функціонує на використанні новітніх технологій, які відповідають світовим зразкам, а вироблена продукція задовольняє вимоги споживачів і є конкурентоспроможною;

2) експортний потенціал галузі (продукція підприємств такої галузі демонструє можливості швидкого нарощування експорту, склалися сприятливі умови та перспективи посилення конкурентоспроможності на зовнішніх ринках, є стійкі конкурентні переваги галузі);

3) перспективи попиту на продукцію галузі на внутрішньому ринку;

4) досягнення вищої індустріальної стадії розвитку;

5) мінімізація залежності від імпорту сировини, енергії та зниження ресурсомісткості виробництва до оптимального рівня;

6) позитивний побічний ефект (якщо прискорений розвиток цієї галузі сприяє підвищенню ефективності в інших секторах економіки, зумовлює мультиплікативний ефект в економіці, вона є пріоритетною);

7) можливість вирішення соціальних та екологічних проблем, гарантування безпеки країни, забезпечення зростання наукового та інтелектуального потенціалу країни [13].

Розроблення стратегії формування та реалізації структурної політики здійснюється через активізацію інвестиційних процесів. Інвестиційна політика полягає в підтримці формування інвестиційних ресурсів та залучення у національну економіку іноземних інвестицій. Державне регулювання інвестиційної діяльності складається з управління державними інвестиціями, а також регулювання умов інвестиційної діяльності і контролю за її здійсненням усіма інвесторами та учасниками інвестиційної діяльності. Інвестиційна політика здійснюється шляхом прямого та непрямого втручання в інвестиційну діяльність. Прямий вплив пов'язаний перш за все з прийняттям законів та інших нормативних актів, що регулюють інвестиційну діяльність,

надання фінансової допомоги у вигляді дотацій, субсидій на розвиток окремих регіонів, галузей та виробництва, встановлення державних норм та стандартів. Непрямий вплив здійснюється шляхом податкових пільг з метою підтримки або збільшення обсягу випуску продукції, стимулювання інвестицій [14].

В реалізації структурно-інвестиційної політики великі держави повинні враховувати специфіку економічного розвитку всіх регіонів, що входять до його складу. метою регіонального структурного регулювання є забезпечення функціонування національної економіки як цілісної системи на основі оптимального розміщення продуктивних сил з врахуванням природно-ресурсного потенціалу, існуючих систем розселення, особливостей історичного розвитку та екологічної безпеки регіонів.

Однією з основних завдань держави в сфері структурно-інвестиційної політики є гармонійне поєднання інвестиційних потенціалів всіх регіонів з метою формування загальнодержавного ділового клімату. Тому можна сміливо говорити про те, що регіональна політика є невід'ємною складовою структурно-інвестиційної. Перед державою стоїть важлива мета, яка стосується формування і затвердження програм інвестиційного розвитку регіонів та їх окремих економічних об'єктів. Бажано, щоб реалізація таких програм ретельно контролювалася з боку центрального і регіонального уряду. Держава повинна контролювати і раціонально розподіляти фінансові потоки, що циркулюють між окремими регіонами. Також актуальним є вирішення завдання ефективного розподілу доходів і витрат регіональних бюджетів.

При реалізації структурних перетворень економіки найважливішим фактором є організація ефективної системи управління і регулювання інвестиційної діяльності на їх активізацію і побудову найбільш раціонального інвестиційного механізму, спрямованого, перш за все, на відновлення виробництва і розвиток основних, стратегічних і пріоритетних галузей економіки. Розвиток виробництва, упровадження нових ресурсо- і енергозберігальних технологій, структурна перебудова економіки на даному

етапі можливі лише за умови ефективного державного регулювання інвестиційної діяльності (рис. 1. 2).

Рис. 1. 2. Основні форми державного регулювання інвестиційної діяльності

Джерело : складено автором за даними [14]

Головне завдання структурно-інвестиційної політики полягає у створенні умов для сталого довгострокового економічного зростання випуску продукції, що користується платоспроможним попитом на внутрішньому та зовнішньому ринках. Також при дослідженнях структурної політики необхідно враховувати деякі принципи, на яких базується економічна політика:

- принцип науковості, який передбачає врахування вимог об'єктивних економічних законів;
- принцип комплексності — здійснення заходів з урахуванням взаємозв'язків між ними;
- принцип збалансованості, який передбачає оптимізацію співвідношень цілей та засобів їх досягнення;

- принцип конкретно-історичного підходу, зумовлений тим, що економічна політика не може бути єдиною як для всіх країн, так і для окремих етапів розвитку суспільства;
- принцип альтернативності, який полягає у врахуванні різних варіантів розвитку [14].

Необхідність у проведенні структурно-інвестиційної політики зумовлена наявністю так званих «провалів» ринку або нездатністю ринку ефективно вирішувати структурні дисбаланси національної економіки. Також потребують активного державного регулювання новостворені високотехнологічні галузі, оскільки недостатнє інвестування в новітні інновації роблять їх неконкурентними на світовому ринку. Причиною виникнення провалів ринку є ситуації, коли ринковий механізм координації поведінки економічних суб'єктів не забезпечує максимізації суспільної корисності. До числа ринкових провалів входять:

- «трагедія спільнот» – нерегульоване використання багатств, які знаходяться у спільній власності, може призвести до того, що окремі користувачі можуть отримати вигоду внаслідок короткочасного збільшення використання цих ресурсів, а інші довгий час будуть зазнавати втрат через скорочення обсягу таких ресурсів;
- асиметричність інформації – ринок неспроможний створити рівні для всіх учасників ринку умови доступу до необхідної інформації про умови господарської діяльності;
- монополізація ринків – обмеження конкуренції, що знижує ефективність розподілу ресурсів;
- екстерналії – виникнення позитивних або негативних зовнішніх ефектів від ринкових угод, що не виражаються у цінах [15;16].

Головною передумовою для сталого економічного розвитку є відсутність будь-яких структурних диспропорцій. Сьогодні одним з найпопулярніших методів виявлення таких диспропорцій є комплексний

аналіз економіки шляхом розбиття її на такі структури: 1) відтворювальна структура (надмірна частка галузей інвестиційного призначення у структурі економіки свідчить про низьку ефективність галузей цього підрозділу); 2) галузева структура (для сировинної економіки характерно переважання підприємств паливносировинного комплексу, для мілітаристської — підприємств ВПК і т.д.); 3) регіональна структура; 4) зовнішньоекономічна структура; 5) технологічна структура (це співвідношення між галузями різних технологічних укладів). Довгострокові економічні цикли пов'язані зі зміною технологій і модернізацією виробництва. Виходячи з цього, для забезпечення сталого економічного зростання Уряд країни повинен стимулювати розвиток галузей найновіших технологічних. Саме це завдання, ринок через свої «провали» не завжди здатний ефективно вирішувати, тому структурно-інвестиційна політика має забезпечити реалізацію структурних перетворень в національній економіці та визначення пріоритетних галузей для інвестицій. Кожна із пропорцій окремо не може бути об'єктом дослідження і регулювання, тому лише системний аналіз дозволяє зробити висновок про наявність або відсутність структурних диспропорцій та необхідність здійснення структурних реформ.

У сучасній економічній науці прийнято поділяти структурну політику на кілька видів. Селективна політика (вертикальна або «жорстка») передбачає прямий державний перерозподіл ресурсів країни на користь певних галузей і видів діяльності. Існує кілька ступенів селективності: від підтримки цілого сектору економіки, наприклад, обробної промисловості, певних його галузей або окремих підприємств (національних чемпіонів). Із збільшенням селективності зростає ефективність запровадженої політики, але, одночасно, зростають ризики допущення помилок у виборі пріоритетних галузей. Ступінь селективності також залежить від складності індустріальної бази країни та рівня економічних здібностей посадовців [17].

Інвестиційна політика відіграє ключову роль у системі інструментів, що стимулюють розвиток економіки, забезпечуючи фінансові можливості

розширення її масштабів та прискорення темпів зростання. Збільшення обсягу інвестицій в основний капітал стимулює розширення та оновлення виробництва товарів та послуг, і тим самим формує перспективу економічного зростання. Безпосередньою метою інвестиційної політики є вплив на процеси відновлення та збільшення основного капіталу.

Економічна ефективність інвестицій в основний капітал проявляється насамперед у зростанні ВВП. Водночас можливість їх збільшення залежить від зростання обсягів ВВП і частки виділених при його кінцевому використанні інвестицій в основний капітал. Чим більша є норма валових інвестицій в основний капітал, тим сприятливішими є умови для розвитку економіки, так як під економічним зростанням розуміють збільшення реального обсягу виробництва товарів та послуг, показником якого є динаміка ВВП. У країнах з високими темпами розвитку економіки норма валових інвестицій в основний капітал становить 20-30% .

Розвинені країни демонструють певну тенденцію кореляційних зав'язків між темпами нарощування інвестиційних витрат і зростанням ВВП. Інвестиції являють собою основний капітал, що є визначальним фактором виробництва. Тому можна говорити про те, що обсяги випущеної продукції знаходяться в прямій залежності від основного капіталу, а також від кількості зайнятих у виробництві трудових ресурсів. Виходячи з цього, збільшення капіталу та трудових ресурсів забезпечує зростання обсягів виробництва, що стимулює економічне зростання. Оскільки можливості миттєвого збільшення трудового фактору обмежені, ключовим джерелом зростання є капітал, примножити який можна, нарощуючи інвестиції. Тому, ключове значення для забезпечення економічного зростання набувають перш за все фактори динаміки інвестиційної активності (приріст валового нагромадження основного капіталу) [18].

Значний дефіцит фінансових ресурсів України вимагає збільшення ролі Уряду в інвестиційній діяльності держави. Урядові структури, наприклад Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства

України, розглядають перспективи інвестиційно-інноваційної політики країни, включаючи виконання національних програм та інвестиційних проектів. Проводиться робота з визначення пріоритетних видів економічної діяльності, де можуть реалізовуватися державні інвестиційні проекти. Зокрема, 27 грудня 2017 р. Кабінет Міністрів України прийняв розпорядження «Про схвалення Експортної стратегії України на 2017–2021 роки». Стратегією окреслено основні цілі розвитку України на наступних п'ять років, передбачено стимулювання торгівлі й інновацій із метою диверсифікації експорту [19; 20].

В Україні єдину державну стратегію у сфері інвестиційної діяльності визначає Верховна Рада України, яка створює законодавчу базу для сфери інвестиційної діяльності; затверджує пріоритетні напрями інвестиційної діяльності як окрему загальнодержавну програму у складі Програми діяльності Кабінету Міністрів України, загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального розвитку, охорони довкілля; в межах Державного бюджету України визначає обсяг асигнування для фінансової підтримки інвестиційної діяльності [21].

Традиційною для розвинених країн формою проведення структурно-інвестиційної політики в сучасних умовах є вибір пріоритетних напрямків розвитку економіки виходячи з глобальних закономірностей науково-технічного прогресу і національних конкурентних переваг та їх реалізація за допомогою державних цільових програм, інститутів розвитку, державних закупівель, пільгових кредитів, підтримки конкурентоспроможних виробничо-технологічних структур. З цього виходить, що одним із основних завдань цієї політики є визначення пріоритетів для інвестицій, що забезпечують модернізацію структури економіки і формування належних джерел і механізмів фінансування. Реалізація заходів структурно-інвестиційної політики повинна забезпечити формування необхідного довгострокового потенціалу економічного зростання країни.

РОЗДІЛ 2

УЗГОДЖЕННЯ КОНКУРЕНТНОЇ ТА СТРУКТУРНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

2.1. Вплив конкурентної політики на структурну трансформацію національної економіки

Розвиток ринкових відносин в Україні обумовив необхідність глибокого теоретико-методологічного дослідження структурних трансформацій у національній економіці. Структурна трансформація – процес значних змін в економіці країни, що характеризується інтервальним індикатором – структурним циклом, а з іншого – зміни, пов'язані з глобалізаційними викликами. Формування і розвиток глобальних ланцюгів створення доданої вартості висуває перед Україною проблеми пошуку форм і методів адаптації національного економічного середовища до сучасних вимог глобальних економічних відносин. Глобалізаційні процеси відкривають для українських економічних суб'єктів нові перспективи та можливості підвищення конкурентноспроможності, що вимагає формування та реалізації ефективної конкурентної політики держави [3; 11]. Структурна трансформація як процес, особливий стан системи, у тому числі економічної, уособлює зміни якості, організаційної моделі, способу взаємодії. Вона зумовлена структурною політикою, здійснюється у просторі і часі, передбачає досягнення певного рівня ефективності.

Аналіз структурного зрізу економічного розвитку України дає змогу розкрити основні макроекономічні диспропорції, притаманні вітчизняній економіці, та показати, що досягнути макроекономічної рівноваги в країні можна лише за умови структурної трансформації. При цьому слід враховувати, що економіка України є складною системою, яку утворює сукупність різних типів структур – відтворювальної, інституційної, управлінської, секторальної, галузевої, виробничо-технологічної, регіональної, зовнішньоторговельної

тощо, – дія яких реалізується через багаторівневі соціально-економічні відносини [22].

Однією із сторін структурних зрушень в економіці є розвиток структури виробництва, в якій ключову роль відіграє інноваційно-технологічна складова, що сприяє прогресивним змінам у техніці та технології. Україні необхідні ефективні науковотехнічні новації в промисловості, сільському господарстві, транспорті, будівництві, оптовій і роздрібній торгівлі. Це формує перспективу підвищення конкурентоспроможності українських товарів на внутрішньому та зовнішньому ринках, що є детермінантою подальшого інноваційного розвитку національного господарства.

Перетворюючи технологічний базис, запровадження інноваційно-технологічний змін змінює структуру економіки, через що структурні зрушення наперед визначають і забезпечують систему пропорцій між виробництвом і споживанням. Зрушення у технологічній структурі спричиняють зміни якісних параметрів структури економіки. Вплив новітніх технологій на зрушення в галузевій структурі економіки відбувається у вигляді перерозподілу економічних ресурсів, а разом з тим і витрат між різними галузями та сферами діяльності. Основу зміни галузевих пропорцій економіки становлять зрушення в технології, з одного боку, та ускладнення суспільних потреб – з іншого. Також на структурні зрушення в економіці впливає поділ праці. Категорія поділу праці характеризує технологічну та економічну бази структуризації економіки.

В умовах глобалізації принципове значення для інноваційного розвитку має забезпечення високого рівня конкуренції. Конкурентна політика має бути спрямована на створення сприятливих умов для динамічної конкуренції, що призводять до виникнення нових і майже повного руйнування старих ринків. Саме завдяки конкурентній боротьбі суб'єкти господарювання змушені розробляти та впроваджувати нововведення у вигляді нових видів продукції та послуг, інноваційних технологій, соціально-економічних та організаційно-технічних рішень виробничого, фінансового, комерційного,

адміністративного або іншого спрямування. В свою чергу, кількість інноваційних ринків, для яких характерна динамічна конкуренція, постійно збільшується. Швидкість впровадження інновацій у високотехнологічних галузях не дозволяє говорити про існування рівноваги з незмінним рівнем ринкових часток компаній [23].

Таблиця 2.1

Динаміка впровадження інновацій на промислових підприємствах за 2010-2019 рр.

Роки	Кількість підприємств, що впроваджували інновації, %	Кількість нових технологічних процесів, одиниць	Кількість впроваджених видів інноваційної продукції	З них нових видів машин, обладнання	Частка обсягу реалізованої інноваційної продукції, %
2010	11,5	2043	2408	663	3,8
2011	12,8	2510	3238	897	3,8
2012	13,6	2188	3403	942	3,3
2013	13,6	1576	3138	809	3,3
2014	12,1	1743	3661	1314	2,5
2015	15,2	1217	3136	966	1,4
2016	16,6	3489	4139	1305	1,1
2017	14,3	1831	2387	751	0,7
2018	15,6	2002	3843	920	0,8
2019	13,8	2318	2148	760	1,3

Джерело: складено автором за даними [24]

Динаміка впровадження інновацій на промислових підприємствах в Україні наведена в табл. 2.1. Питома вага підприємств, що впроваджували показником у порівнянні із закордонними підприємствами. Україна кардинально поступається провідним країнам світу, які мають статус технологічних лідерів. З 2015 р. обсяг реалізованої інноваційної продукції різко знизився, а кількість нових видів інноваційної продукції у 2019 зменшилась майже удвоє, в порівнянні з попереднім роком [24].

Конкурентна політика залежить від інноваційної, охоплюючи державне регулювання науково-технічного розвитку, використання науково-технічних досягнень в економіці. Основним напрямом державного впливу виступає стимулювання інновацій через структурну політику – підтримку

високотехнологічних галузей. Запровадження інновацій є стимулятором розвитку ефективної конкуренції та товарних ринках. Головна причина відсутності структурної перебудови української економіки – це слабкі інфраструктурні ланки, що забезпечують впровадження інновацій. Структурна трансформація неможлива без інноваційного розвитку економіки, що в свою чергу вимагає достатній рівень конкуренції на внутрішнього ринку, щоб зумовлювати мотивацію суб'єктів господарювання до інноваційного розвитку, технологічного оновлення. Тому серед заходів ефективного досягнення цілей структурної трансформації внутрішнього ринку закономірно на перше місце ставиться розширення конкуренції [3; 25].

Сьогодні визначальною ціллю структурної політики будь-якої держави, тобто мотивацією структурних трансформацій безумовно є накопичення, поліпшення якості інтелектуального капіталу. Його стан, розвиток і функціонування – основний індикатор структурної політики, наслідок структурних трансформацій. Цілями конкурентної політики в інновацій сфері є: захист прав інтелектуальної власності для швидкого економічного прогресу, органічне поєднання конкуренції та інновацій для забезпечення соціально-економічного розвитку. Засобами її реалізації є: сприяння розвитку конкуренції в науково-дослідній сфері, захист від проявів монополізму та недобросовісної конкуренції, ефективний захист інтелектуальної власності, пом'якшення монопольного законодавства щодо науково-дослідних та проекторно-конструкторських робіт (НДПКР), реалізація політики прискореної амортизації, сприяння розвитку інноваційних технопарків та технополісів [1].

Ринок інноваційної продукції можна створити лише на основі комерціалізації процесу продуктивних технічних знань, інформаційних технологій. У цих умовах національна інноваційна система буде функціонувати через мережу корпоративних, промислових і регіональних кластерів. У процесі глобалізації важливе значення має зростання частки

іноземного фінансування наукових досліджень та створення дослідницьких підрозділів транснаціональних корпорацій [26].

Структурні трансформації наслідують еволюційний контекст і зумовлені циклічністю розвитку економіки, соціуму, держави. Структурна політика ж за статусом, методологічним позиціонуванням, може виступати причиною трансформації, а за певних інших умов – наслідком. Взаємозв'язок між цими явищами, проблемами або ж складовими еволюції людини безумовний і беззаперечний, тому ми враховуємо його при розробці методології дослідження агроекономічних процесів [27].

Основними формами структурних перетворень сфері великого капіталі в сучасних умовах є злиття та поглинання з утворенням потужних транснаціональних корпорацій. Ці процеси включають багато економічних аспектів. Їхній аналіз дозволяє робити висновки про рівень ділової активності та тенденції у галузі, економіці країни та світовій економіці в цілому.

Злиття та поглинання – важливий напрямок росту компаній і дієвий стимул змін в економіці. Завдяки поглинанням підприємства переходять у володіння більш ефективних власників та керівників, в результаті підвищується ефективність використання активів, створюється значний економічний ефект як для інвесторів, так і для економіки в цілому. Цей ефект можна спостерігати в покращенні фінансових і виробничих показників підприємств, залучених у злиття [7].

Аналіз даних на рис. 2.1 показав, що найбільші кількість угод злиття та поглинання за останні 7 років припадали на період 2014 р. Найменші обсяги надання дозволу на здійснення концентрації зафіксовані в 2016 р. За останні роки спостерігається збереження кількості угод злиття та поглинання на рівні близько 450 угод на рік, що свідчить про оздоровлення національної економіки та поновлення темпів її зростання. При цьому, за даними Антимонопольного комітету України, в 2019 р. понад 34 % заяв надійшло від іноземних інвесторів або підприємств за участю іноземних інвесторів. Частка таких заяв порівняно з 2018 р. зменшилась на 25 %.

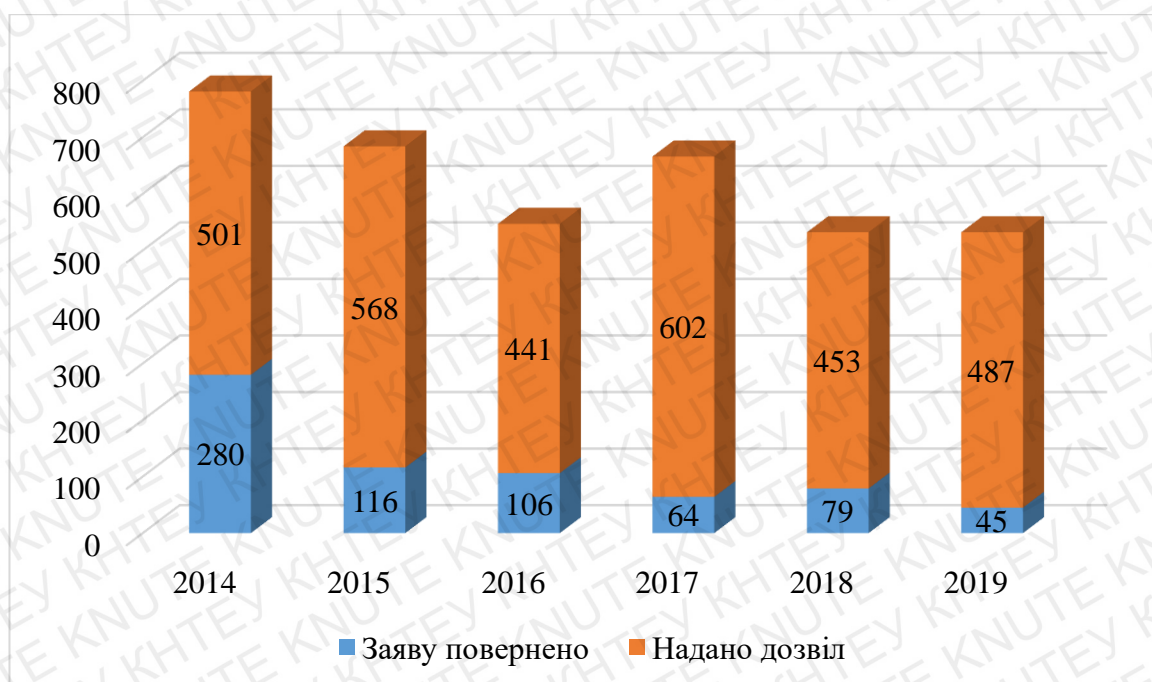

Рис. 2.1. Динаміка кількості заяв, розглянутих органами АМКУ у процесі контролю за концентрацією суб'єктів господарювання

Джерело: [28]

Найбільш поширеними видами концентрації суб'єктів господарювання, на які Комітет протягом 2019 р. надав дозвіл, як і в попередні роки, були придбання акцій – 68,3 % загальної кількості, набуття контролю в інших формах – 21,4 % та спільне створення суб'єкта господарювання – 3,4 % [28].

Проте, згідно з дослідженням KPMG, в 2020 р. спостерігається швидке падіння українського ринку злиття та поглинань, спричинене глобальною економічною нестабільністю через пандемією вірусу COVID-19. Обсяг угод злиття і поглинань в Україні в першому півріччі 2020 р. склав 159 млн дол. США. Це в 4,7 рази менше, ніж за аналогічний період 2019 р., і найбільш низький результат з 2015 р. Загальна кількість угод злиття та поглинань в першому півріччі 2020 р. скоротилося рік до року на 43% – до 25. Найбільшими угодами злиття та поглинань в першій половині 2020 р. стали:

- покупка групою компаній «Епіцентр К» у корпорації «Сварог Вест Груп» 96,7% корпоративних прав ТОВ «Хмельницьк-Агро» за 100 млн дол. США;

- придбання групою іноземних інвесторів акцій міжнародного маркетплейсу для пошуку репетиторів Preply.com за 10 млн дол. США;
- покупка компанією «Бастіон-груп» компанії АТ «Київпассервіс» у Фонду державного майна України за 9,4 млн. дол США;
- покупка компанією «Regal Petroleum Plc» ТОВ Аркона Газ-Енергія за 8,6 млн дол. США;
- покупка компанією «Allrise Capital Inc» виставленого на торги Фондом гарантування вкладів фізичних осіб стадіону «Чорноморець» в Одесі за 7,2 млн дол. США [29].

Загалом, злиття та поглинання компаній є ефективним інструментом структурного перетворення економіки, який сприяє підвищенню ефективності ведення бізнесу та зменшенню банкрутства. Однак цей механізм може функціонувати ефективно лише за умови прозорого контролю та регулювання таких угод. В Україні функціонує процедура нотифікації концентрації – попереднє повідомлення Антимонопольному комітету України про концентрацію суб'єктів господарювання. Концентрація потребує дозволу, лише тоді, коли перевищує фінансові структурні та вартісні пороги, встановлені законодавством.

Загалом портфельне приватне розміщення є ефективним інструментом фінансування інвестиційних проектів середнього бізнесу, однак на сьогоднішній день його використання в Україні є швидше винятком, ніж правилом. Масовому використанню портфельного приватного розміщення перешкоджає поганий інвестиційний клімат, недовіра інвесторів до вітчизняних компаній, непрозорість вітчизняного бізнесу, невпевненість інвесторів у належному функціонуванні державного механізму захисту їхніх інвестицій тощо. Покращенню ситуації сприятиме державна підтримка портфельного приватного розміщення акцій, перш за все в частині створення позитивного інвестиційного іміджу країни: презентації здійснених і запланованих інвестиційних проектів на міжнародних інвестиційних

конференціях, надання інформаційної підтримки та консультацій з питань інвестування.

У розвинених країнах наступним кроком після приватного розміщення часто є первинне публічне розміщення акцій (IPO), яке здійснюється на торгових майданчиках (біржах) з подальшим лістингом (котируванням та здійсненням ринкових угод). Наприклад, якщо проект, під який залучалися венчурні інвестиції, успішно реалізований, компанія може зацікавити широкий спектр інвесторів та запропонувати свої акції для публічного продажу, отримавши тим самим потенційний доступ до фінансових ресурсів значної частини інвесторів.

Українські власники підприємств здебільшого не готові до впровадження зазначених стандартів, тому переважно нехтують таким інструментом капіталізації компанії. Крім того, вітчизняний фондовий ринок все ще перебуває у стані розвитку. Ресурсів, які обертаються на ньому, недостатньо їхнього для ефективного залучення через IPO. Тому найбільш про-гресивні вітчизняні підприємства здійснюють IPO на світових торгових майданчиках – переважно на Варшавській, а також на Лондонській і Нью-Йоркській фондових біржах [11].

Вплив конкуренції на структурну трансформацію галузевих ринків є двостороннім: ефективна конкуренція сприяє трансформаційним зрушенням ринків, а структурна трансформація, своєю чергою, забезпечує динамічність і вдосконалення конкуренції. Конкурентна політика як інституціональний інструмент формування ефективного конкурентного середовища, безпосередньо має вплив на ринкові процеси. Детермінантами економічного розвитку є великі компанії, тому при реалізації конкурентної політики слід враховувати критерії досягнення результатів конкурентоспроможності економіки.

Щоб стати конкурентоспроможними на світових ринках, вітчизняні компанії мають бути транснаціональними і досить великими за масштабами. З цих позицій, конкурентна позиція має обмежувати не сам масштаб

економічної діяльності, а зловживання монопольним становищем і олігархізм. Монополізм, тобто наявність чи досягнення ринкової влади суб'єктом господарювання може виникати завдяки об'єктивним економічним умовам – удосконаленню технологій, організаційним нововведенням, маркетинговим і логістичним інноваціям, і самі по собі не є протизаконним явищем.

Використання переваг великомасштабного виробництва, яке забезпечує високу ефективність, часто входить у суперечність із необхідністю обмеження негативних наслідків монопольних дій на ринку. Стимулююча спрямованість конкурентної політики у цих умовах пов'язана зі сприянням ефективній діяльності великих вітчизняних підприємств, яка спрямована на підвищення їх конкурентоспроможності на національному та світовому товарних ринках [3; 25].

Глобалізаційні процеси, які є невід'ємною частиною структурної трансформації, супроводжуються посиленням ролі транснаціональних корпорацій, які концентруючи у своїх руках великі фінансово-економічні та організаційні ресурси, здатні суттєво впливати на розвиток конкурентних відносин для реалізації своїх економічних інтересів. Великий капітал здатен забезпечити підвищення ефективності виробництва, створення більш дешевого продукту, краще задовольнити потреби споживача на основі діяльності, придбання акцій іноземних фірм, застосування інших форм злиття. І таким чином, диктувати нові, більш динамічні стандарти конкуренції. Фактори впливу транснаціональних корпорацій на конкурентне середовище визначені в додатку А [5].

Важливою частиною конкурентної політики, із точки зору її впливу на структурну трансформацію економік, є її регулювання через державну допомогу. Відповідно до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», допомога суб'єктам господарювання – підтримка в будь-якому вигляді суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів країни або місцевих ресурсів. Різні пільги, дотації, субсидії, кредити, позики під пільгові відсотки, знижки на товари та послуги, гарантії, котрі надаються країною чи

відповідним органом влади із ціллю вирішення значущих для національного господарства України проблем. Державна допомога направлена на підтримку певних суб'єктів господарювання – учасників ринку чи певних сфер національної економіки, без чого неможливе стимулювання економічного зростання [30].

Структурно-галузеве вдосконалення виробництва є одним з визначальних факторів підвищення національної конкурентоспроможності. В Україні цей процес відбувається досить повільно. Його гальмує невирішеність багатьох питань нормативно-правового, організаційного та фінансового забезпечення. Тому головна увага в Україні має бути зосереджена на створенні інституційних, інфраструктурних та економічних основ для структурно-галузевих перетворень. При реалізації структурно-галузевих перетворень ключовими мають стати: державна підтримка створення нових і модернізації діючих виробництв у секторах, пріоритетних з точки зору бажаних змін, створення нових ринків для таких виробництв шляхом активного застосування інститутів державного замовлення і державного контракту [31].

Таблиця 2.3

**Державна допомога суб'єктам господарювання в Україні
за інструментами у 2015–2019 рр., млрд грн**

Інструмент	2015	2016	2017	2018	2019
Бюджетне формування	17,8	15,3	20,5	18,9	13,8
Податкові пільги	30,2	54,9	58,6	52	26,9
Державні гарантії	3,4	5,9	60,3	18,4	11,9
ОВДП для збільшення оборотного капіталу	15,4	18,9	8,9	12,8	117,6
Всього	66,8	95	148,3	102,1	170,2

Джерело: складено автором за даними [24]

Проаналізувавши дані таблиці 2, можна дійти висновку про те, що в Україні поступово збільшується державна допомога суб'єктам господарювання. Протягом 2015-2019 рр. об'єм державної допомоги збільшився з 66,8 млрд грн (5,48 % ВВП) у 2015 р. до 170,2 млрд грн (10,35% ВВП) у 2019 р. Так само спостерігається перспективна тенденція до

поступового скорочення прямого бюджетного фінансування бізнесу. У 2019 р. надмірні державні грошові ресурси спрямовувалися на підтримку державних монополій на підґрунті емісії ОВДП. Це спричинено скороченням дефіциту НАК «Нафтогаз України» за рахунок зниження ціни на імпортований газ, який закуповується компанією, і підняття тарифів для споживачів [4; 32].

Державна допомога – втручання держави у функціонування ринку, що надає перевагу окремим підприємствам, якої б вони не змогли б досягти за нормальних ринкових умов. Моніторинг та контроль державної допомоги є фундаментальною передумовою успішного функціонування внутрішнього ринку. Аби уникнути обмеження конкуренції та торгівлі внаслідок надання субсидій та інших форм державної підтримки Закон України «Про державну допомогу» передбачає правові, економічні та організаційні засади контролю за державною допомогою, наданою суб'єктам господарювання в Україні.

На відміну від ЄС, де державна підтримка неекономічної діяльності не підпадає під правила державної допомоги, в Україні практично будь-яка діяльність суб'єкта господарювання розглядається як господарська і, відповідно, підпадає під вказані засади контролю. Якщо ж гармонізувати поняття «суб'єкт господарювання» із правилами ЄС, це звужить коло суб'єктів, на яких поширюється закон. І таким чином, державна підтримка шкіл, ВНЗ, лікарень, культурних установ не потребує рішення Антимонопольного комітету України з цього питання.

Вплив конкурентної політики на структурну трансформацію зображено на рисунку 2.2. Конкурентна політика держави, включаючи в себе інституційні та економічні механізми впливу на поведінку суб'єктів господарювання, направлена на формування такого конкурентного середовища, за якого ринкові учасники перебувають під ефективним конкурентним тиском з боку наявних та потенційних конкурентів та споживачів. Тільки в такому випадку ринок буде розвиватися на основі конкуренції, коли прогрес відбувається за рахунок власних досягнень ринкових суб'єктів, шляхом інновацій та підвищення якості товарів або послуг при менших затратах ресурсів.

Конкуренція через конкурентне середовище товарних ринків здійснює дієвий вплив на підвищення ефективності національного виробництва, ефективності національного виробництва, оптимізації рівня капіталовіддачі на підприємствах. На основі розвитку динамічної конкуренції відбувається структурне оновлення національного виробництва – перехід від одного якісного стану до іншого, вищого, що значно розширює сферу економічної діяльності, яка може набувати міжнародного та глобального характеру.

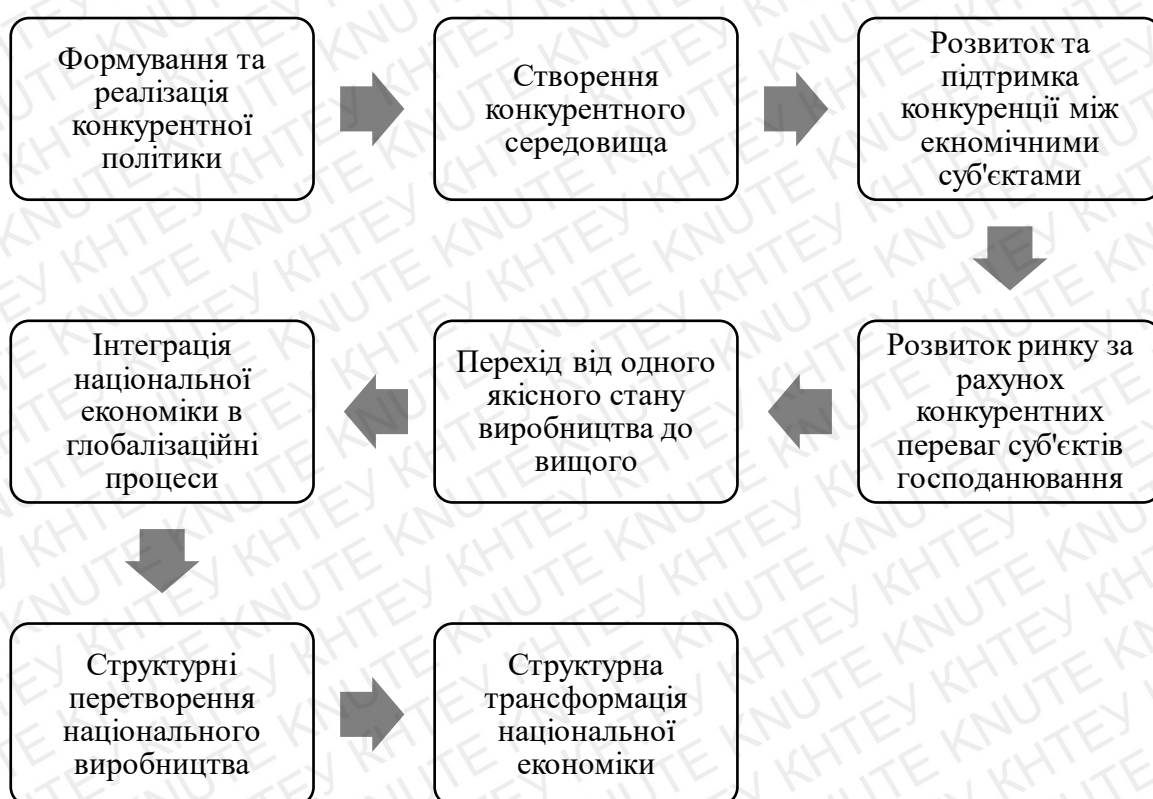

Рис. 2.2. Вплив конкурентної політики та структурну трансформацію національної економіки

Джерело: складено автором

Для визначення конкурентоспроможності економік різних держав Всесвітнім економічним форумом було розроблено Індекс глобальної конкурентоспроможності, який дозволяє оцінити цілий спектр індикаторів, що пов'язані з різноманітними складовими. У 2020 році щорічний розрахунок

Глобального рейтингу конкурентоспроможності охоплює 190 країн, конкурентоспроможність яких оцінюється за 103 індикаторами, які згруповані у 12 основних компонентів, що формують конкурентоспроможність країни.

За підсумками ВЕФ 2020 р., відповідно до Глобального індексу конкурентоспроможності Україна посіла 64-те місце зі 190 можливого. Згідно з даними звіту Світового банку, в цьому році Україна поліпшила свої показники щодо 6 з 10 індикаторів, які враховуються фахівцями Світового банку при складанні рейтингу. Стан товарних ринків у досліджуваному періоді мав позитивну тенденцію (+1,2 бала, 57-ме місце), конкуренцію (+4,4 бала, 104-те місце), зниженням ступеня ринкового домінування (+5,4 бала, 89-те місце), наявною конкуренцією у сфері послуг (+1,1 бала, 77-ме місце), спадом нетарифних бар'єрів входу на товарні ринки (+2,8 бала, 91-ше місце) та покращенням середньозваженої ставки торговельних тарифів (+0,61 бала, 43-тє місце). Це пояснюється зменшенням спотворюючого ефекту податків і субсидій [33].

2.2. Реалізація структурно-інвестиційної політики у контексті досягнення цілей розвитку конкуренції

Важливе значення в діяльності держави відіграє її структурна політика як форма довгострокового регулювання. Вона охоплює такі основні напрями:

- стимулювання освоєння нових галузей і сфер, де немає визначеності з майбутніми прибутками, з метою створення виробничої інфраструктури, яка б відповідала вимогам НТП;
- подолання економічної відсталості деяких регіонів і видів виробництва;
- підвищення ефективності і конкурентоспроможність національної економіки на всіх рівнях бізнесу.

Структурні зміни в економіці можуть як мати стихійний характер, так і бути регульованими державою. Вони показують, що різні складові національної економіки та реальна економічна динаміка в Україні розвиваються з різною інтенсивністю. Об'єктом структурно-інвестиційної

політики є процеси, зачіпають всю систему економічних взаємодій. Галузеві складові соціально-економічної політики визначають цілі та інструменти розвитку окремих секторів або міжгалузевих комплексів. Структурне коригування національної економіки здійснюється методами прямого і непрямого (опосередкованого) регулювання (рис. 2.3).

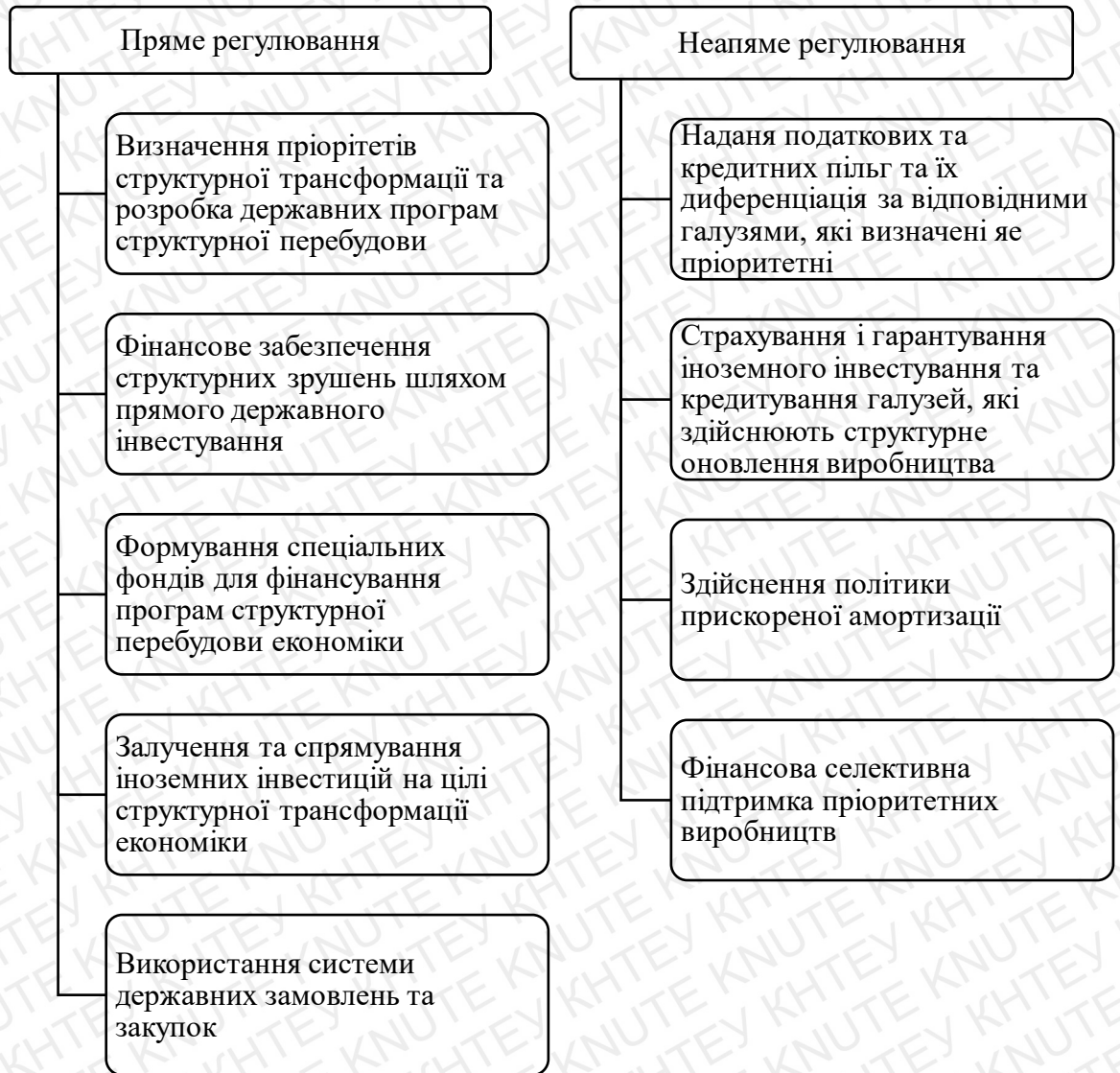

Рис 2.3. Методи прямого та непрямого регулювання структурних змін в економіці

Джерело: складено автором за даними [13]

Структурно-інвестиційна політика має своїм наслідком ті чи інші зміни в економічній кон'юнктурі товарних ринків і пов'язаних з ними виробників і

споживачів. Це в свою чергу, знаходить своє відображення в структурі і масштабах виробничої та інвестиційної діяльності, в особливостях відтворення основного і оборотного капіталу і, в кінцевому рахунку - в широкому спектрі структурних характеристик економіки (в галузевій, продуктової, технологічній структурі виробництва, в його ефективності та в параметрах розміщення по території країни).

Відсутність структурної оптимальності спричиняє посилення ознак макроекономічної нестабільності в країні: виникнення диспропорцій на товарному і грошовому ринках країни; розвитку інфляційних процесів; порушення основних макроекономічних пропорцій (між доходами і витратами на різних рівнях управління; між доходами і витратами домогосподарств; між продуктивністю праці та заробітною платою; між імпортом і експортом товарів та послуг (капіталу) тощо); виникнення дисбалансу на ринку людських ресурсів (структурного та циклічного безробіття); розбалансування платіжного балансу країни, що негативно впливає на валютні резерви національного банку країни, а отже і на ситуацію на валютному ринку; переливи капіталу з галузі в галузь, залежно від зміни рівня прибутковості, а отже до виникнення криз пере- або недовиробництва [34].

Структура економіки країни – це співвідношення, які відображають взаємозв'язки та взаємозалежності між окремими частинами економіки, окремими її секторами, галузями тощо. Розподільча ефективність відображає такий розподіл наявних економічних ресурсів, який забезпечує виробництво тих товарів і послуг і в такому їх співвідношенні, яке є найбільш бажаним для суспільства. Виробнича ефективність досягається тоді, коли бажані для суспільства товари та послуги виготовляються з мінімальними витратами. Одночасне досягнення як розподільчої, так і виробничої ефективності забезпечує досягнення максимального споживання обмежених економічних ресурсів країни з максимальним задоволенням потреб суспільства, з мінімальними виробничими витратами [35].

Однією з найважливіших макроекономічних характеристик є пропорції виробництва, розподілу та перерозподілу ВВП, які демонструють основні елементи існуючої моделі розвитку України. Галузева структура ВВП 2012-2018 рр. за головними секторами економіки представлена в додатку Б. Надзвичайно важливими макроекономічними індикаторами є структура випуску. Зміни у виробництві України характеризуються постійним зростанням частки виробництва послуг на противагу скороченню виробництва товарів та зростанням внеску сільського господарства (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Структура ВВП України за видами економічної діяльності, %

Вид економічної діяльності	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Сільське, лісове та рибне господарство	8,5	8,8	10,1	12	12	11,1	10,6
Добувна промисловість	8,1	5,5	5	4,8	5,5	5	5,8
Переробна промисловість	14	13	12,2	12,0	12,2	12,5	11,7
Виробництво і перерозподіл електроенергії, газу та води	3,9	3,3	3,2	3,0	3,4	0,3	1,1
Будівництво	3,3	2,5	2,3	2	2	2,4	2,2
Торгівля	19	14,5	14,7	13,8	13,3	13,3	13,8
Діяльність транспорту та зв'язу	13,2	7,1	6,3	6,8	6,6	6,6	5,9
Освіта	5,1	5,3	4,8	4,2	3,7	3,6	4,3

Джерело: складено автором за даними [37]

Аналіз даних з таблиці 2.4 дозволяє говорити, що зміни структурних галузевих пропорцій в економіці України відображають негативні тенденції. Так, станом на 2018 р. частки провідних видів економічної діяльності суттєво зменшились, в порівннні з 2012 р. Галузеві структурні зрушення мають тенденцію скорочення частки ВВП сектора промисловості та сфери послуг. Так, за означений період частка сфери послуг знизилася з 44,5 до 27,3%, частка сектора промисловості – з 22,1 до 17,5%. Відсутність прогресу в освоєнні та

впровадженні новітніх технологій заважають підвищенню конкурентоспроможності промисловості, що спричинило спад виробництва. Це проявляється збільшенням видобування ресурсів та поживленням торгівлі на фоні зменшення обсягу випуску продукції переробної промисловості та сільського господарства. Такі тенденції характеризують структуру економіки з домінуванням енергоємних, матеріаломістких виробництв, що повною мірою залежать від імпорту паливно-енергетичних ресурсів [37].

За даними 2018 р., 10,6% ВВП економіки України створено у межах сільського господарства, що на 2,1% перевищує значення 2012 р. У 2015-2016 рр. – 12%. зафіксовано найбільшу частку ВВП у аграрному секторі за останні роки. У цілому, зважаючи на сприятливі природно-кліматичні умови для провадження сільськогосподарського виробництва, аграрні традиції України та сучасні глобальні продовольчі тенденції, можна говорити про те, що частка аграрного сектора і надалі може залишатись досить високою, в порівнянні з іншими галузевими секторами економіки (10-12%) та може стати провідною конкурентною перевагою національної економіки України, що може сприяти значному підвищенню конкурентоспроможності на світовому ринку.

Значний вплив на такий стан економіки України має науково-технічне відставання країни від передових країн світу та її переважно екстенсивний шлях розвитку. Для країни характерним є фрагментарний розвиток лише окремих галузей виробництва, які є ресурсовитратними, зі спеціалізацією переважно на випуску сировинної продукції.

За визначенням Організації економічного співробітництва та розвитку структурно стійкою є така національна економіка країни, в якій галузева структура відповідає технологічній структурі. Сучасна «типова» стійка національна технологічна структура оцінюється, відповідно до прийнятої Європейським Союзом в 2007 р. класифікації виробничих структур, за технологічною структурою переробної промисловості. Її вигляд такий:

- близько 50% – сумарна частка високотехнологічних (20%) та середньотехнологічних (30%) виробництв;
- приблизно 50% – сумарна частка низькотехнологічних (30%) та середньонизькотехнологічних (20%) виробництв.

Співвідношення цих показників з показниками ядра галузевої структури – це емпіричне правило сталого розвитку економіки: питома вага галузей переробної промисловості повинна становити $1/5$ від національної економіки, тоді як в цих галузях $1/5$ – частка високотехнологічних виробництв та половина – високотехнологічних та середньотехнологічних виробництв. У структурі національної економіки лівова частка належить сфері обігу, невпинно зростає питома вага добувної промисловості і сільського господарства при одночасному зменшенні ролі переробної промисловості, що свідчить про її деіндустріалізацію. На питому вагу високотехнологічних виробництв України припадає лише 5% ВВП (в 4 рази менше норми), а сумарна частка високотехнологічних та середньовисокотехнологічних виробництв – близько 25% (в 2 рази менше). Така структура національної економіки не має в собі потенціалу довгострокового економічного зростання і обумовлює потребу кардинальних змін [38].

Усунення негативних пропорцій потребує активної участі у цьому процесі держави. Формування оптимальних відтворювальних, галузевих та секторальних пропорцій повинно визначати основу державного регулювання структури економіки України. Подальша оптимізація виробничих галузевих пропорцій, на наш розсуд, потребує зменшення частки ресурсо- та енергоємних галузей: енергетики, паливної, чорної та кольорової металургії, хімічної та нафтохімічної промисловості на фоні поступального розвитку галузей, що зорієнтовані на випуск кінцевого продукту (машинобудування, металооброблення, легкої та харчової промисловості). Для цього держава повинна сприяти залученню у ці сфери інвестицій, трансферу технологій, забезпечити диверсифікацію експорту, зростання споживання товарів внутрішнього виробництва тощо.

Структурні зміни відбулися під впливом певних об'єктивних чинників: динаміки кон'юнктури на світових ринках традиційної експортної продукції України (металургія, машинобудування та хімічна промисловість); споживчого попиту; зниження інвестиційної активності. Динаміка структури національної економіки не відповідає загальним закономірностям структурних зрушень, що відбуваються в економічних системах розвинених країн світу на сучасному етапі й полягають у зростанні частки високотехнологічних виробництв обробної промисловості, телекомунікаційних, фінансових і бізнесових послуг, а також соціально орієнтованих видів економічної діяльності, випереджальному розвитку наукоємних, високотехнологічних галузей. Зміни у пропорціях доходів галузей економіки характеризуються часткою оплати праці, податків, за винятком субсидій на виробництво, а також валового прибутку у складі валової доданої вартості [37].

Структурна трансформація економіки України, формування конкурентного середовища неможливі без відтворювальних процесів, які відбуваються винятково на основі інвестування. Чим активніший процес інвестування, тим стрімкішими є темпами відтворення й ефективних ринкових перетворень.

Ключовим чинником реалізації структурних змін вітчизняної економіки являється створення сприятливих макроекономічних умов для зростання інвестиційної активності суб'єктів та винайдення резервів кардинального збільшення обсягів інвестиційних ресурсів. Дослідження інвестиційної діяльності та розробка науково обґрунтованих рекомендацій її активізації ґрунтуються на комплексному аналізі інвестиційної сфери країни й окремих регіонів, виявленні перспективних напрямів залучення інвестицій для досягнення найбільшого соціального, екологічного та економічного ефектів і моделюванні впливу основних факторів на активність учасників інвестиційного процесу. Ця важлива методологічна передумова дає можливість активізувати інвестиційну діяльність у регіоні та запровадити

ефективний механізм її реалізації. За умов економічної й політичної нестабільності підвищуються значимість моніторингу змін обсягів довгострокових вкладень, якими є капітальні інвестиції, задля мінімізації ризиків та невизначеності, що притаманні інвестиційній діяльності.

Аналізуючи інтенсивність залучення інвестицій в Україну і її регіони протягом періоду 2011–2018 рр., можна відмітити пряму залежність зміни їх обсягу від економічної ситуації в країні та впливу кризових явищ на цей процес. Так, саме економічна криза 2013–2014 рр. стала переломним моментом, за якого відбулося згортання інвестиційної діяльності, позитивна динаміка 2011–2012 рр. була порушена. У 2015 р. прослідковуємо післякризове поживлення, за якого інвестиційна активність почала відновлюватися, про що свідчить зростання показників капітальних інвестицій в Україні (табл. 2.5). Разом із тим в умовах відкритої економіки й посилення глобалізації та інтеграційних процесів, Україна, як і будь-яка країна світу, не розвивається відособлено, тому, досліджуючи обсяг залучених інвестицій, потрібно зважати на коливання курсу гривні відносно долара як загальноновизнаної світової валюти.

Таблиця 2.5

**Показники капітальних інвестицій, залучених в Україну у
2011–2018 рр.**

Показники	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р
Капітальні інвестиції, млрд грн	241286,0	273256,0	249873,0	219420,0	273116,0	359216,0	448462,0	578726
Курс долара середній за рік, грн за дол	8,0	8,0	8,0	11,9	21,9	25,6	27,2	28,9
Реальний обсяг капітальних інвестицій, млрд дол	30350,4	34199,7	31273,3	18454,2	12493,9	14059,3	16487,6	20025,1

Продовження таблиці 2.5

Номінальний темп росту інвестицій, %	133,6	113,2	91,4	87,8	124,5	131,5	124,8	129,0
Реальний темп росту інвестицій, %	133,3	112,7	91,4	59,0	67,7	112,5	117,3	121,5

Джерело: складено автором за даними [39]

Як видно з рисунку 2.2, динаміка капітальних інвестицій у доларах США в післякризовий період суттєво відрізняється від зміни їх обсягу, вираженого гривнях, що зумовлено нестійкою економічною ситуацією й високим рівнем інфляції.

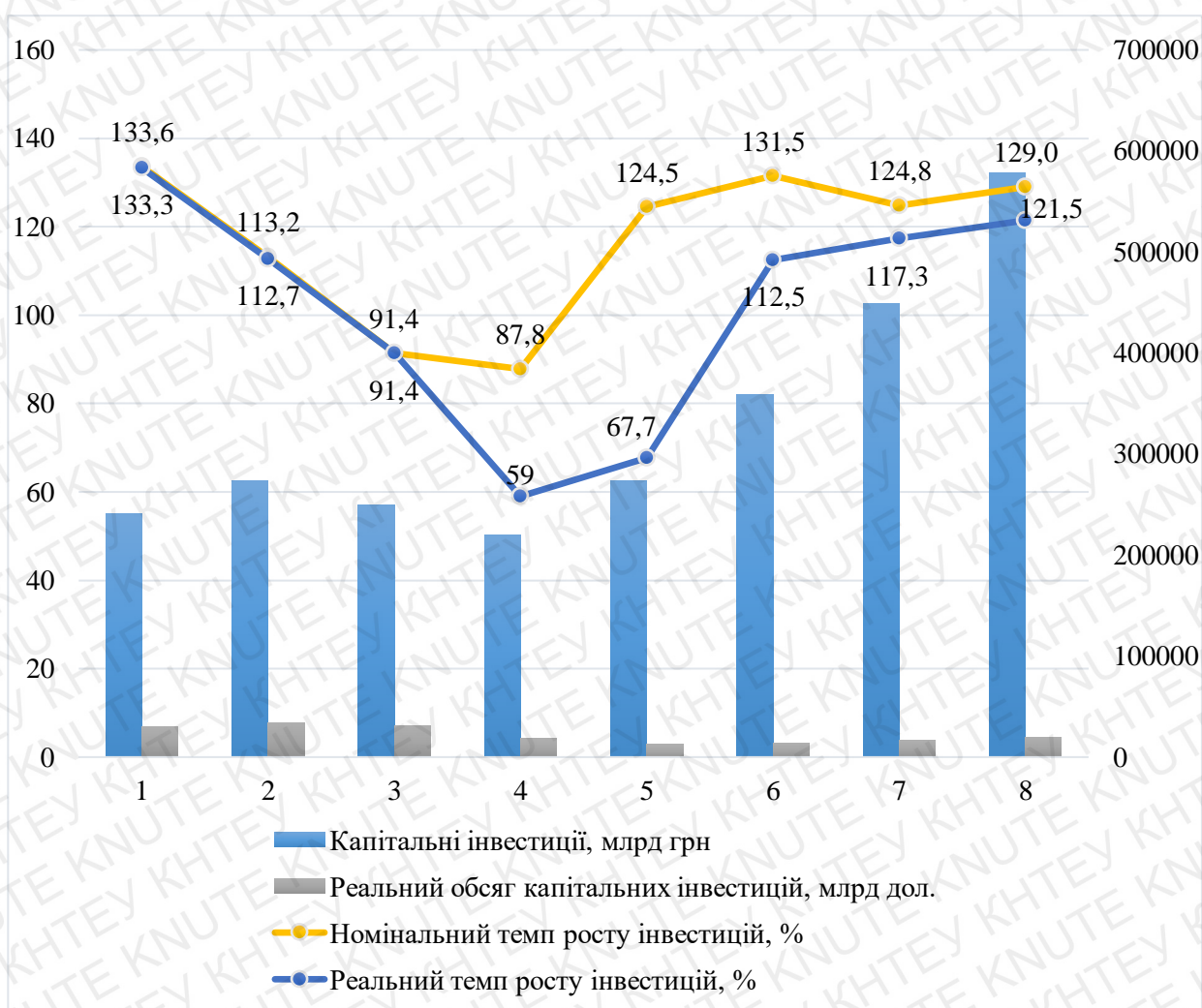

Рис. 2.2. Динаміка показників капітальних інвестицій в Україні у 2011–2018 рр.

Джерело: складено автором за даними [39]

Загалом, оцінюючи інвестиційну діяльність за обсягами залучених в Україну капітальних інвестицій протягом 2011–2018 рр., можна виділити три основні періоди: 2011–2012 рр. – докризовий, що характеризується зростанням інвестиційної активності та збільшенням надходження інвестицій в економіку країни; 2013–2015 рр. – період економічної кризи і її наслідків, протягом якого відбувалося скорочення інвестиційної діяльності, що відповідно відобразилося на скороченні реального обсягу капітальних інвестицій; 2016–2018 рр. – післякризове поживлення, за якого реальний обсяг капітальних інвестицій почав зростати, хоча й незначними темпами.

Зіставлення реального (вираженого в доларах) і номінального (вираженого в гривнях) обсягу капітальних інвестицій дає змогу більш об'єктивно оцінити тенденції та динаміку зміни інвестиційної діяльності. З наведених на рис. 2.2 даних видно, що, починаючи з 2014 р., зростання обсягу інвестицій мало інфляційний характер, зокрема у 2015 р., збільшення суми капітальних інвестицій відбулося лише з причин знецінення національної валюти. Відтак, не зважаючи на деяке поживлення, за реальними показниками обсяг інвестицій в Україну залишається недостатнім, так і не досягнувши рівня 2012 р. передкризового періоду.

Проаналізувавши дані, наведені на рисунку 2.2, можемо спостерігати тенденцію до нарощування обсягів капітальних інвестицій, що триває вже п'ятий рік поспіль. Низька динаміка у 2014 р. пояснюється зменшенням інвестицій у Донецькій та Луганській областях у зв'язку з військовим конфліктом у цих регіонах. У 2016 р. капітальні інвестиції склали 326 163,7 млн грн – 119,4% від рівня 2015 р. Відповідно до даних Держаної статистики України, найбільша частка капіталовкладень здійснюється інвесторами за рахунок коштів підприємств та організацій – 69,4% (226 млрд грн). У розрізі структури джерел можна помітити збільшення останніми роками цієї частки. Це є передумовою високої залежності стану інвестування в країні від

прибутку підприємств та організацій, який майже не підкріплений ані державною підтримкою, ані кредитними ресурсами.

Частка кредитів банків і коштів іноземних інвесторів становила лише 10 %. В Україні банки так і не стали рушійною силою у перерозподілі фінансового ресурсу на інвестиційні цілі. Третім джерелом стали кошти населення на житлове будівництво – 8,9% (29 млрд грн). Коштом державного та місцевих бюджетів освоєно 9,4% капітальних інвестицій. В останні роки посилилась тенденція зниження частки видатків державного бюджету на фінансування капітальних інвестицій в цілому – з 5,7% у 2010 р. до 1,1% у 2016 р. Водночас частка за рахунок місцевих бюджетів зростає, що пов'язано із загальнодержавною політикою децентралізації. Також необхідно відзначити такі сприятливі зміни, як збільшення частки капітальних інвестицій у 2017 та 2018 рр. за рахунок коштів державного бюджету, частка яких у 2016 р. становила 2,3% загального обсягу, у 2017 р. вона збільшилась до 3,4 %, а у 2018 р. вже становила 4,0 %.

Прямі іноземні інвестиції це довгострокові вкладення матеріальних засобів компаніями-нерезидентами в економіку країни з метою розвитку та розширення виробництва товарів і послуг. Іноземні інвестиції є вагомим фактором покращання платіжних балансів та зміцнення національної валюти, стимулювання конкуренції на ринку, розвитку підприємницької діяльності в країні. Іноземні інвестиції впливають на темпи галузевого розвитку економіки, через диференціацію прямих іноземних інвестицій за видами економічної діяльності. Прямі іноземні інвестиції в економіку України за останні 10 років надходили досить нерівномірно. Динаміка їх надходження за період 2010-2019 рр. наведена у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Динаміка надходження/вкладення прямих іноземних інвестицій в економіку України та з України у 2010-2019 рр., млн дол США

Роки	Прямі іноземні інвестиції в Україну	Приріст/падіння за рік	Прямі іноземні інвестиції з України	Приріст/падіння за рік
2010	38 992,9	+ 3 376,5	5 760,5	- 442,6
2011	45 370,0	+ 6 377,1	6 402,8	+ 642,3
2012	48 197,6	+ 2 827,6	6 435,4	+ 32,6
2013	51 705,3	+ 3 507,7	6 568,1	+ 132,7
2014	53 704	+1 998,7	6 702,9	+ 137,8
2015	38 356,8	- 15 347,2	6 456,2	- 246,7
2016	32 122,5	- 6 234,3	6 315,2	- 141
2017	31 230,3	- 892,2	6 346,3	+ 31,1
2018	31 606,4	+ 376,1	6 322	- 24,3
2019	35 809,6	+ 4 203,2	6 272,7	- 49,3

Джерело: складено автором за даними [40]

Аналіз даних, наведених у таблиці 2.6, дає змогу дійти висновку, що надходження прямих іноземних інвестицій в Україну за період з 2010 по 2019 рр. значно коливається та суттєво залежить від стану та зміни політичної й економічної ситуації в країні та світі. Тенденція до збільшення обсягів прямих іноземних інвестицій спостерігалась до 2014 р., однак в період після 2014 і по 2017 рр. характеризувався зменшенням даного показника. З 2018 р. Україна змогла відновити позитивну динаміку. Обсяг залучених з початку інвестування прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку України за 2019 р. становив 35 809,6 млн дол. США, порівняно з 31 606,4 млн дол. США 2018 р. Обсяги прямих інвестицій в економіку України за 2019 р. збільшилися лише на 4 203,2 млн дол., що в свою чергу становить 11,8% приросту порівняно з початком 2018 р. Аналізуючи тенденцію 2010-2019 рр., можна стверджувати, що обсяг залучених іноземних інвестицій в Україну значно скоротився, порівняно з 2014 р., коли відбувся найбільший обсяг надходжень іноземних інвестицій в Україну — 53 704 млн дол. США. У 2019 р. прямі іноземні інвестиції в Україну склали 35 809,6 млн дол. США, що становить лише 67 % від рівня 2014 р. [40;41].

Отже, виникає необхідність підвищення державного впливу на підприємницький та інвестиційний клімат. Для цього необхідним є розробка методів та механізмів стимулювання інвестиційної активності підприємств до виробництва конкурентоспроможної продукції. Вирішення завдання поліпшення інвестиційної привабливості України слід здійснювати, в першу чергу, через удосконалення організаційно-економічного механізму інвестиційної діяльності. Іншим напрямом вирішення згаданого завдання є вжиття комплексних заходів, спрямованих на підтримку припливу інвестицій (залучення іноземних інвестицій, стимулювання інвестиційних кредитів тощо). Для поступового відновлення інвестиційної активності в Україні, видається за доцільне приділити більшу увагу запровадженню тимчасових інвестиційних стимулів, зокрема застосуванню механізму бонусної амортизації. При чому для забезпечення дієвості цих тимчасових інвестиційних стимулів, вони повинні мати цільовий характер надання та бути обмежені в часі [42; 43].

Суттєвий дефіцит фінансових ресурсів останніми роками став однією з основних причин несвоєчасної модернізації основних засобів. Спроба посилити значення бюджету в реалізації національних програм і проектів, спрямованих на розбудову економіки, заслуговує на увагу, проте прийняті у зв'язку з цим зміни до законодавства потребують певного коригування. Регулювання інвестиційної діяльності реалізується за допомогою макро- та мікроекономічних, інституційних інструментів. Макроекономічні важелі визначають загальноекономічний клімат інвестицій (ставку облікового процента, рівень інфляції, темпи зростання економіки, дефіцит державного бюджету, тощо). Мікроекономічні інструменти — це засоби впливу держави на окремі галузі, сфери або окремі складові інвестицій (податкові ставки, норми амортизації, кредити на пільгових умовах, гарантії та ін.) [41]. Негативними ефектами для національної економіки є:

- закріплення нераціональної структури інвестиційного ресурсу із занадто високими частками фінансових і посередницьких секторів;

- недостатність обсягів інвестиційних ресурсів у середньо- та високотехнологічних сегментах промислового виробництва;
- погіршення можливостей розширеного відтворення галузей промисловості та забезпечення інвестиційними товарами інших галузей;
- невідповідність структури інвестицій потребам інноваційного зростання економіки;
- зменшення припливу інвестиційних ресурсів через збереження несприятливого для іноземних інвесторів характеру економічного середовища [11;41].

Структурно-інвестиційна політика формує основні напрями державної політики щодо поліпшення інвестиційного клімату та водночас стимулює конкуренцію в тій галузі, де інвестиції являються базою для прогресивної реструктуризації. Для цього структурно-інвестиційна політика має узгоджуватись з державною конкурентною політикою, що направлена на формування конкурентного середовища. В Україні має місце малий рівень забезпеченості інвестиціями, потрібними для виведення економіки на якісно новий рівень, для кардинального збільшення конкурентоспроможності національного виробництва. Малий рівень конкуренції спричиняє брак інвестицій. Створюється своєрідне замкнене коло, коли відсутність результативної конкуренції не приваблює потенційних інвесторів, а без додаткових інвестицій досягти якісно нового рівня конкурентного середовища національного ринку неможливо.

Конкурентна політика повинна узгоджуватись з структурно-інвестиційною у зв'язку з тим, що інвестиції в багатьох галузях та ринках є підґрунтям реструктуризації галузей, без якого неможливо підвищити рівень конкуренції та якості товару. Держава має сформулювати прозорі умови залучення інвестицій. Проте на даний момент Україна має відносно низький рівень інвестиційної забезпеченості порівняно з необхідним для підняття економіки на новий рівень та підвищення конкурентоспроможності виробників. Відсутність додаткових інвестицій спричиняє низьку

ефективність конкуренції на ринку, що, своєю чергою, не приваблює інвесторів.

Конкурентна та структурно-інвестиційна політики держави мають забезпечити повне використання потенціалу розвитку економіки країни та досягнення інноваційних зрушень у її структурі задля прискореного економічного зростання та формування соціальної сфери, послідовного наближення рівня та якості життя населення України до європейських стандартів. Практичним втіленням економічних політик держави є механізми їх реалізації.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ГАРМОНІЗАЦІЇ КОНКУРЕНТНОЇ ТА СТРУКТУРНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

3.1. Досягнення цілей структурної модернізації національної економіки та ефективної конкурентної політики

Важливою проблемою для забезпечення національної конкурентоспроможності є комплекс державних заходів контролюючого та регулюючих впливів на ринкові процеси української економіки. Для цього необхідним є створення ефективної економічної політики, цілями якої мають бути направлені на розбудову ринкового середовища. Конкурентна політика сприяє оптимізації поведінки економічних агентів через формування ринкової конкуренції. Структурно-інвестиційна політика направлена на здійснення базових структурних змін в економіці країни. Завданнями реалізації даних економічних політик є: формування умов до економічного зростання, побудова інвестиційних механізмів, підвищення інвестиційного та інноваційного потенціалу, послідовна реконструкція продуктивних сил, розширення експорту.

Конкурентна політика і структурно-інвестиційна політика мають спільну мету - забезпечення стійкого економічного зростання і підвищення конкурентоспроможності економіки країни. Різниця між структурно-інвестиційною і конкурентною політикою проявляється в засобах, які використовуються для прискорення темпів і підвищення стійкості економічного розвитку.

Основним методом реалізації структурно-інвестиційної політики є надання обмеженої кількості економічних суб'єктів національної економіки додаткових ресурсів, які можуть бути використані для інвестицій. Основним методом конкурентної політики є забезпечення рівних умов конкуренції, що створює стимули для інвестицій та інновацій в різних формах (продуктових, технологічних, організаційних та ін.). Економічна конкуренція сприяє зниженню витрат виробництва, створення нових продуктів і технологій,

інноваційних методів виробництва і організації. На відміну від інших видів економічної політики заборона конкретних способів поведінки на ринку пов'язується з їх негативним впливом на умови конкуренції між учасниками.

Таблиця 3.1

Характеристика спільних та відмінних рис конкурентної та структурно-інвестиційної політики

Конкурентна політика	Структурно-інвестиційна політика
Загальні риси	
Напрями державної політики, головна мета яких – максимізація суспільного добробуту	
Спільний об'єкт впливу – ринкове середовище країни	
Сприяють ефективному перерозподілу ресурсів в економіці	
Ключова задача - підвищення конкурентоспроможності національного виробництва	
Суб'єкт реалізації	
Антимонопольний комітет України	Кабінет Міністрів України, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства
Основна ціль	
Захист конкурентних механізмів ринку, створення ефективного конкурентного середовища	Створення конкурентних механізмів ринку, підвищення конкурентоспроможності суб'єктів
Напрями реалізації	
Розвиток конкуренції, захист конкуренції	Реструктуризація економіки, створення інвестиційних резервів
Інструментальне забезпечення	
<ul style="list-style-type: none"> - нормативно- правове забезпечення захисту конкуренції; - контроль за процесами концентрації - запобігання і припинення анти конкурентних узгоджених дій; - створення рівних умов для розвитку всіх галузей і всіх учасників ринку; - демонополізація ринків; - усунення адміністративних бар'єрів; - створення стимулів для інвестування. 	<ul style="list-style-type: none"> - селективна галузева підтримка; - сприяння малим і середнім підприємствам, фінансування й організацію НДДКР; - розвиток новітніх технологій національним компаніям; - фонди економічного розвитку; - індикативне планування; - стимулювання сфер, що відстають у економічному розвитку; - механізм прискореної амортизації; - патентне регулювання і стандартизація.
Механізм впливу на економічне зростання	

Продовження таблиці 3.1

<p>Попередження виникнення не виправданих переваг окремих суб'єктів на внутрішньому ринку.</p>	<p>Підвищення конкурентоспроможності економічних суб'єктів у порівнянні з зарубіжними конкурентними.</p>
--	--

Джерело: складено автором

На практиці, механізм взаємоузгодженості етапів реалізації конкурентної та структурної політики виникають певні суперечності. Так, конкурентна політика має запобігати виникненню неоправданих конкурентних переваг окремих економічних суб'єктів, коли реалізація структурної політики пов'язана з селективною підтримкою окремих підприємств або видів економічної діяльності. Конкурентна політика держави невід'ємна від структурно-інвестиційної завдяки дієвому впливу на структуру економіки, розміри підприємств, розподіл ресурсів. На нашу думку покращенню рівня координації конкурентної та структурно-інвестиційної політики держави може сприяти:

- виявлення і оцінка наявних галузевих і регіональних конфліктів в питаннях розвитку конкуренції, формування по ним позиції антимонопольного органу;
- розробка і прийняття спільних галузевих і регіональних стратегічних програм з розвитку конкуренції з подальшим відображенням у національних програмних документах цільових показників по розвитку конкуренції;
- спільна робота з оцінки взаємного впливу інструментів економічних політик на ринкове середовище з метою вироблення узгоджених рішень.

Головні стратегічні цілі структурної модернізації та реалізації конкурентної політики зазначені в стратегічних документах – забезпечення економічного зростання, підвищення якості життя людей, подолання бідності, підвищення конкурентоспроможності національної економіки, європейська інтеграція. Саме ці цілі економічних політик держави є об'єднуючими і на їх досягнення мають бути спрямовані злагоджені зусилля

Уряду України. Для удосконалення вітчизняного стратегічного планування необхідним є:

- переосмислення ролі процесів цілепокладання та управління змінами в умовах ринкової економіки та несталих демократичних традицій;
- розроблення послідовної та чіткої нормативно-правової регламентації;
- систематизації та впорядкування стратегічних документів різних рівнів, структуризація вже прийнятих до реалізації програм соціально-економічного розвитку, інтеграція таких програм у загальну систему стратегічного планування;
- застосування формалізованого стандарту структури та порядку розроблення документів з питань стратегічного планування. Кореляційний аналіз системи стратегічного планування країн – членів ЄС та розвитку національних економік дозволяє зробити висновок, що прискорена економічна трансформація є результатом продуманих та чітко сфокусованих на пріоритетах розвитку країни дій [11].

Структурні перетворення економіки, об'єктивно справедливий перерозподіл ресурсів, активізація науково-технічного прогресу й сприятливе економічне середовище є головними, необхідними передумовами економічного зростання. Динаміка розвитку української економіки характеризується значною технологічною відсталістю та низьким ступенем відкритості галузевих ринків. Зумовлена цим низька продуктивність факторів виробництва є основною причиною низького рівня доходів та умов життя населення. В умовах стрімкого розвитку глобалізаційних процесів необхідно модифікувати підходи до розробки та реалізації економічної політики держави. На нашу думку, очікувана гармонізація умов ведення бізнесу в Україні з країнами ЄС після підписання «Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони», може створити можливості для її технологічного наближення до цих країн та структурної модернізації вітчизняної економіки [44; 45].

Таке наближення потребуватиме значних інвестиційних ресурсів, які повинні бути залучені в країну для здійснення капітальних вкладень у запровадження в Україні сучасних технологічних рішень та техніки ведення бізнесу. Прогнозування потреб у інвестиційних ресурсах може базуватися на досвіді адаптації країн, які всередині 90-х років підписали відповідні Угоди про асоціацію з країнами ЄС. Унаслідок підписання Угоди про Асоціацію у центральних та східноєвропейських країнах після проведення необхідних реформ спостерігались структурні зміни, що суттєво вплинули на економічне зростання регіону. Структурні зміни, що є важливим джерелом економічного зростання та покращення продуктивності праці, передбачають перехід надлишку праці з менш продуктивних секторів економіки в більш продуктивні.

У контексті імплементації Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом доцільно припустити, що зміна інституційного середовища, що відбуватиметься в умовах поступового запровадження положень Угоди, визначатиме основні тренди розвитку вітчизняної економіки у середньостроковій перспективі. Імплементація Угоди пов'язана з реалізацією реформ регуляторного середовища, які зумовлюватимуть структурні зрушення у секторах та галузях економіки та зміни трендів економічної динаміки. Зрушення у країнах, що вже реалізували такі реформи, можуть слугувати орієнтиром для прогнозування результатів реформування економіки України. Отже, можна припустити, що реалізація таких реформ в Україні сформує умови для аналогічної динаміки вітчизняної економіки. Відповідно до такого припущення динаміка економіки України стане подібною до динаміки країн, які вже інтегрувалися до торговельного простору ЄС і здійснили подібні реформи [11; 46].

Україна взяла на себе зобов'язання наблизити законодавство у пріоритетних сферах соціально-економічного розвитку до законодавства ЄС, і зокрема у сфері економічної конкуренції. Загальні засади узгодження національних та європейських підходів конкурентної політики зафіксовані в

статті 254 Глави 10 «Конкуренція» Угоди про асоціацію, визначено важливість вільної та неспотвореної конкуренції у торговельних відносинах. Сторони Угоди визнають, що антиконкурентні господарські практики та операції потенційно можуть спотворити належне функціонування ринків та загалом зменшити позитивні наслідки лібералізації торгівлі. ЄС та Україна зобов'язуються проводити ефективну конкурентну політику шляхом запровадження відповідного законодавства та через спроможні органи контролю. Антимонопольний комітет України зобов'язується опублікувати принципи оцінки горизонтальних злиттів та принципи визначення санкцій за порушення конкурентного законодавства [47].

Завдання виходу на європейські ринки загострила проблему вжиття державних заходів для істотного підвищення конкурентоспроможності економіки та досягнення належних результатів реалізації конкурентної політики. На розвиток конкуренції та рівень конкурентоспроможності суб'єктів господарської діяльності в Україні негативно впливають:

- низький рівень капіталізації внутрішнього ринку;
- антиконкурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання;
- обмеження доступу на ринок інших компаній;
- неконкурентоспроможність внутрішнього ринку;
- спотворення чи приховування інформації, введення споживачів в оману.

Це істотно утруднює перспективи діяльності українських підприємств на ринках країн-членів ЄС. Європейський напрям конкурентної політики України підвищує актуальність проблеми забезпечення належної якості товарів та послуг національними виробниками, враховуючи, що українському вітчизняному ринку, у порівнянні з країнами ЄС буде складно витримати підвищення конкуренції в умовах вільної торгівлі.

Важливе значення для досягнення цілей модернізації економіки має інноваційний підхід, що визначає особливості структурних перетворень економіки через перехід на інвестиційно-інноваційну модель розвитку.

Підвищення конкурентоспроможності економіки, її інноваційного розвитку та модернізації виступають інноваційні структури, зокрема підприємницькі кластери, які сприяли розвитку економіки країн Європи та інших розвинених держав світу. Підприємницькі кластери володіють потужним потенціалом для зростання технологічного рівня виробництва, створюють сприятливі умови для активного впровадження інновацій, в їх рамках поєднуються інтереси регіональних господарських систем, реалізується людський потенціал і науково-освітні доміанти, суттєво прискорюються процеси формування секторальних сегментів інноваційної моделі економіки. Інновації і суб'єкти, які їх реалізують, здатні в достатньо короткі періоди часу реформувати та модернізувати економіку як країни [48].

3.2. Вдосконалення конкурентної політики у контексті активізації інвестиційної діяльності

В період, коли негативні ефекти для національної економіки, що виникли внаслідок соціально-економічних та суспільних перетворень, посилюються через вплив перманентних кризових явищ у світовому господарстві, загострюється боротьба між країнами за світовий інвестиційний ресурс. Це змушує уряди країн змінювати підходи до створення сприятливих інвестиційних умов – інвестиційного клімату, оскільки на сьогодні видається недостатнім просте визначення набору відокремлених регулятивних, податкових, фінансових стимулів. Дієвим засобом для залучення інвестицій має стати формування комплексної інноваційної системи для інвесторів.

Інвестиційний ринок, як і будь-який елемент ринкової економіки, схильний до впливу конкуренції. З огляду на особливу значимість інвестиційного ринку в процесах формування і перерозподілу інвестиційного капіталу, що є одним з дефіцитних економічних ресурсів, доцільно стимулювати конкуренцію на ринку інвестицій. Необхідність сприятливого конкурентного середовища зумовлюється тим, що в результаті дії її механізмів конкуренції здійснюється розподіл обмежених ресурсів в залежності від

економічних переваг і потреб суб'єктів ринку. Отже, роль конкуренції полягає в тому, що вона сприяє встановленню на ринку певного порядку, що забезпечує виробництво і розподіл достатньої кількості якісних і продаються по рівноважній ціні товарів і послуг (ресурсів). Недостатній рівень конкуренції спричиняє брак інвестицій, що є умовою якісної реструктуризації ринкового середовища.

Достатньо ефективними прикладами комплексних систем підтримки інвесторів є державні й державно-приватні механізми залучення інвестицій і підтримки інвестиційних проектів, реалізовані країнами Центральної та Східної Європи – Польщею, Чехією, Угорщиною, Словаччиною та Словенією щодо трансформації державної інвестиційної політики та формування сприятливого для вітчизняних і зарубіжних інвесторів економічного та правового середовища.

Досвід країн ЦСЄ свідчить, що державна політика зі створення ефективного інвестиційного середовища передусім має передбачати визначення пріоритетних (цільових) секторів і видів діяльності відповідно до наявних у країні конкурентних переваг, розвиток яких створить базис для здійснення структурної трансформації економіки, оптимізації її структурних пропорцій відповідно до тенденцій розвитку світового господарства, і, таким чином, забезпечить економічне зростання у нестабільному глобальному середовищі [11; 49].

Конкурентна політика дає змогу вирішити комплекс завдань щодо забезпечення ефективного розвитку конкурентних відносин, зменшення рівня монополізації економіки, що сприятиме нагромадженню капіталу для встановлення оптимального інвестиційного клімату в країні й підвищення загального рівня конкурентоспроможності. Аналіз методів конкурентної політики, за допомогою яких держава може здійснювати регулюючий вплив на ринкове середовище, дає змогу систематизувати їх таким чином (рис).

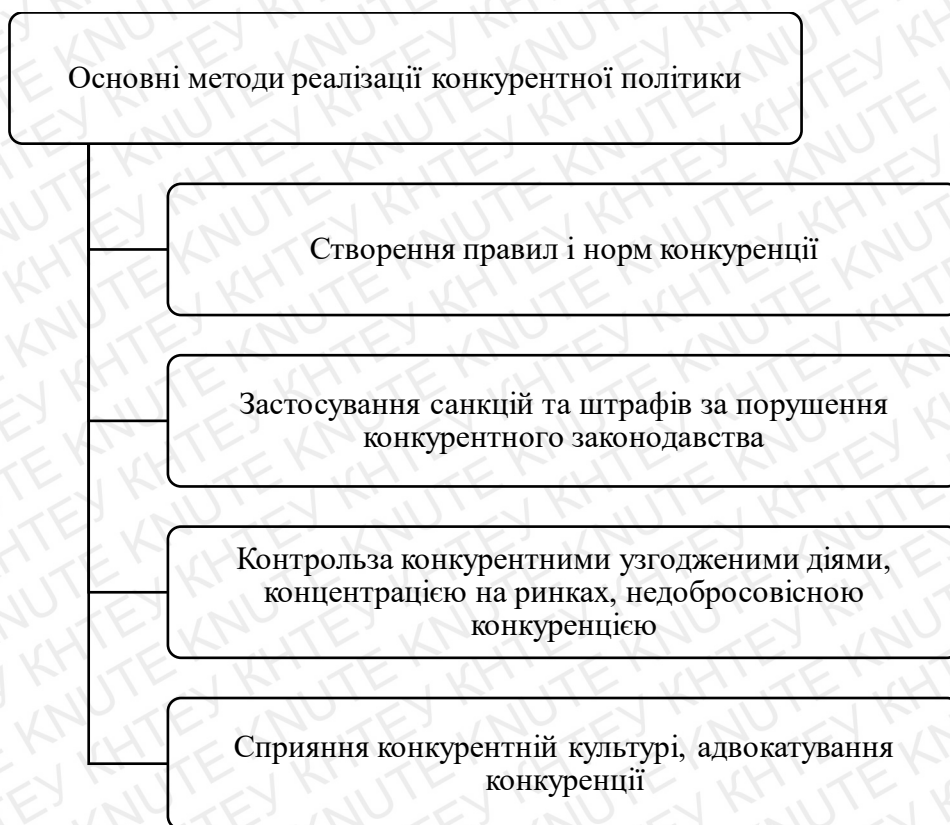

Рис 3.1. Основні методи реалізації конкурентної політики держави

Джерело: складено автором

Сьогодні конкуренція із сфери виробництва переміщується у сферу наукових і дослідно-конструкторських робіт. Головними джерелами конкурентних переваг окремих підприємств стали здатність до нововведень, а на макроекономічному рівні – стимул до інвестування в інноваційний розвиток. Нові техніка і технологія запроваджуються для того, щоб скоротити час, потрібний для розробки нової продукції, поліпшити її якість, підвищити гнучкість виробництва. Тому на виробництві дедалі більшого значення набувають підвищення якості продукції, розширення сервісного обслуговування, надання додаткових послуг споживачам.

Одним із важливих питань у процесі реформування державної інвестиційної політики є визначення переліку пріоритетних видів діяльності, підтримка яких є першочерговою в умовах обмеженості фінансових ресурсів. Ураховуючи природо-ресурсний, кадровий, науковий потенціал вітчизняної економіки, рівень привабливості окремих її галузей для

вітчизняних та іноземних інвесторів, прогнозований характер розвитку глобальних тенденції інвестування, реалізацію переваг Угоди про асоціацію України з ЄС, можна стверджувати, що пріоритетними для вітчизняних та іноземних інвесторів можуть стати такі види діяльності:

- агропромисловий комплекс;
- енергетичний комплекс;
- інформаційно-комп'ютерні технології;
- транспортна інфраструктура;
- фінансовий сектор [11; 50].

В Україні має місце низький рівень забезпеченості інвестиціями та інноваційним потенціалом, необхідних для виведення економіки на якісно новий рівень. Низький рівень конкуренції спричиняє брак інвестицій, тому це може відштовхувати потенційних інвесторів, а без додаткових інвестицій досягти якісно нового рівня конкурентного середовища національного ринку неможливо. Тому, конкурентна політика, яка виступає ключовим механізмом розвитку конкуренції на ринку, є одним із головних інструментів активізації інвестиційної діяльності в країні. В сучасних умовах основним напрямом реалізації конкурентної політики є забезпечення рівних умов конкуренції. Це створює стимули для інвестицій та інновацій. Важливим компонентом інвестиційного розвитку є стабільність товарних ринків, що неможливо без створення на них дієвого конкурентного середовища [3; 48]. Звідси, напрямами удосконалення конкурентної політики, що може мати вирішальний вплив на активізацію інвестиційної діяльності економічних суб'єктів є:

- формування і запровадження ринкових механізмів безособового укладання контрактів та гарантування їхнього дотримання публічними зобов'язаннями чи прозорим страхуванням, зокрема, завдяки підтримці мереж товарних бірж, аукціонів з відкритими умовами участі, електронної торгівлі тощо,

- встановлення об'єктів права інтелектуальної власності шляхом встановлення першості дії чи об'єднання положень;
- підтримка підприємницької активності щодо створення суб'єктів господарювання та розширення масштабів виробництв. Перехід від політики стимулювання підприємницької активності громадян щодо створення нових підприємств до підтримки підприємництва через формування інфраструктури підтримки підприємництва на основі міжгалузевої кооперації;
- спрощення і заохочення ведення господарської діяльності підприємств за допомогою використання непрямих засобів: використання технічних стимулів та обмежень (квотування, патентування тощо);
- удосконалення державного планування (прогнозування) підтримки і розвитку підприємництва шляхом вироблення системи моніторингу заходів та реалізації регуляторних актів у сфері дерегуляції. В Україні має бути створена інтегральна база статистичних показників розвитку конкуренції і конкурентного середовища у розрізі товарних ринків, яка б включала показники, необхідні для формування ефективної конкурентної політики, виявлення характеру і властивості проблем конкурентного регулювання. Належна інформаційно-статистична база забезпечує наукове розуміння всього комплексу проблем розвитку конкуренції. Важливе при цьому запровадження постійного моніторингу та аналізу поведінки суб'єктів товарних ринків, посилення контролю та формування цін на засадах конкуренції;
- застосування функціонального підходу до внутрішньої організації процедур із захисту конкуренції. Необхідно змінити адміністративні процедури відстеження ринків на предмет виявлення неконкурентної поведінки та захисту конкуренції уповноваженого органу державної влади шляхом формування внутрішньої організаційної структури моніторингу ринків за їх станом (олігопольні, узгоджені дії та інші) та формами суб'єктами господарювання, що діють у ринковому середовищі [51; 52].

Методи регулювання конкуренції заохочують зміцнення на ринку більш конкурентоспроможних компаній і витісняють тих суб'єктів господарювання

які не здатні забезпечити необхідний ефект для суспільства і споживачів. Результатом зміщення акценту на якісні критерії конкурентного регулювання ринкових процесів є стимулювання економічного виправданого економічного середовища, яке приваблює потенційних інвесторів [53].

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз предмету дослідження дозволив нам розкрити особливості формування та реалізації структурно-інвестиційної та конкурентної політики держави. Під державною конкурентною політикою слід розуміти комплекс методів впливу державних структур на ринок, пов'язаних з ініціюванням ефективних конкурентних процесів. Основним напрямом конкурентної політики стає забезпечення рівних умов конкуренції, зниження бар'єрів входу на ринки, передусім шляхом забезпечення недискримінаційного доступу до основних ресурсів. Крім того, конкурентна політика набуває міжнародного характеру, створюються й активізуються міжнародні інститути регулювання поведінки суб'єктів господарювання на світових ринках. Мета конкурентної політики полягає у забезпеченні ефективної конкуренції, тобто такого ринкового середовища, при якому суб'єкти господарювання перебувають під конкурентним тиском з боку конкурентів та споживачів, а завдання держави забезпечити такий ефективний конкурентний тиск. Формування та реалізацію конкурентної політики в Україні здійснює Антимонопольний комітет України – державний орган зі спеціальним статусом, мета діяльності якого – забезпечення державного захисту конкуренції

Структурно-інвестиційна політика - система заходів, спрямованих на планомірну перебудову структури національного виробництва за рахунок встановлення масштабів інвестицій та напрямів їх використання в сферах та галузях економіки країни. Головна мета структурно-інвестиційної політики направлена на досягнення сталого економічного зростання шляхом структурної перебудови національного виробництва, підвищення його продуктивності та конкурентоспроможності. Характерними її ознаками є те, що вона може використовувати інші види економічної політики у якості інструментів для досягнення своїх цілей. Структурно-інвестиційна політика являється циклічною і потребує постійного коригування, оскільки наявні

структурні зрушення змінюють економічне середовище та умови господарювання. Прямий вплив структурно-інвестиційної політики на ринкове середовище пов'язаний перш за все з цільовими державними програмами, може мати форму субсидій, пільгових інвестиційних кредитів з метою створення, підтримки або розвитку окремих підприємств, галузей, а також проведення фундаментальних наукових досліджень. До форм непрямого впливу відносять, зокрема, фінансово-кредитну, валютну, інфраструктурну, освітянську політику та інші форми впливу держави на економіку.

Структурна політика як механізм структурної перебудови чи трансформації економіки, забезпечує формування відповідного організаційно-економічного середовища. Організаційно-економічне середовище – це внутрішня будова системи чинників, які забезпечують реалізацію цілей, задоволення потреб, формування мотивації до ефективної поведінки економічних агентів. Також вважаємо, що інституційне середовище структурної політики – це особлива система взаємовідносин і забезпечуючих елементів, які формують умови, ресурси інтелекту для розробки засад, а також реалізації заходів стратегії державного управління. Теоретичні ж засади розуміння інституційної політики щодо економіки включає аналогічну постановку змісту її визначення, але з урахуванням інституційних факторів економічного змісту. Сама структурна політика і механізм, задіяний державою для втілення у практику стратегії або ж визначеного економічного курсу з метою прискорення соціально-економічного розвитку, проведення якісних структурних змін.

Таким чином, слід зазначити, що структура національної економіки є складним і багатогранним явищем, що уособлює в собі сукупність різних елементів економічної системи, що характеризуються відповідними взаємозв'язками між ними та взаємозалежністю один від одного та у кінцевому підсумку формують підґрунтя для стійкості системи, стабільного розвитку всієї економіки та сталого розвитку країни в цілому. Залежно від

підходу, за яким розглядається структура національної економіки, її можна аналізувати за формами та стадіями руху сукупного суспільного продукту чи складовими частинами суспільного виробництва, за окремими видами економічної діяльності, за інституційними секторами економіки, за технологічною базою виробництва чи за розміщенням продуктивних сил по території країни тощо.

Структурна політика та її процесний ефект – структурні трансформації, традиційно спрямовується на реалізацію стратегічних пріоритетів, усунення дисбалансів, урівноваження інтересів суб'єктів господарювання, держави, учасників споживчого ринку таким чином, що здійсненням заходів структурної політики забезпечуються організаційні й структурні перетворення, метою яких є науковотехнічний прогрес. Механізм структурних трансформацій є проекція структурної політики, тобто у його функціонуванні реалізуються пріоритети, визначені державою, обрані за базу для досягнення визначеного результату в економіці, соціумі, господарській діяльності суб'єктів економічних відносин тощо.

Структурно-інвестиційна політика формує основні напрями державної політики щодо поліпшення інвестиційного клімату та водночас стимулює конкуренцію в тій галузі, де інвестиції являються базою для прогресивної реструктуризації. Для цього структурно-інвестиційна політика має узгоджуватись з державною конкурентною політикою, що направлена на формування конкурентного середовища. В Україні має місце малий рівень забезпеченості інвестиціями, потрібними для виведення економіки на якісно новий рівень, для кардинального збільшення конкурентоспроможності національного виробництва. Малий рівень конкуренції спричиняє брак інвестицій. Створюється своєрідне замкнене коло, коли відсутність результативної конкуренції не приваблює потенційних інвесторів, а без додаткових інвестицій досягти якісно нового рівня конкурентного середовища національного ринку неможливо.

Конкурентна політика повинна узгоджуватись з структурно-інвестиційною у зв'язку з тим, що інвестиції в багатьох галузях та ринках є підґрунтям реструктуризації галузей, без якого неможливо підвищити рівень конкуренції та якості товару. Держава має сформулювати прозорі умови залучення інвестицій. Проте на даний момент Україна має відносно низький рівень інвестиційної забезпеченості порівняно з необхідним для підняття економіки на новий рівень та підвищення конкурентоспроможності виробників. Відсутність додаткових інвестицій спричиняє низьку ефективність конкуренції на ринку, що, своєю чергою, не приваблює інвесторів.

Основу структурної перебудови, безперечно, становить активне інвестиційне регулювання. Створення сприятливого інвестиційного клімату, зорієнтованість на внутрішнє інвестування та активна інвестиційна позиція держави – це чинники формування ефективної структури економіки України. На сьогоднішній день більшість інвесторів надають перевагу більш вигідним, ніж виробниче інвестування, сферам вкладання капіталу – банківським операціям, купівлі цінних паперів, нерухомості, торгівлі споживчими товарами тощо. Відсутність державних гарантій та недостатній рівень страхування інвестицій підвищують інвестиційні ризики, що, паралельно з високою вартістю кредитних ресурсів в Україні, негативно впливають на інвестиційну активність. Без активної державної регуляторної політики досить складно спрямувати необхідні грошові потоки на розвиток пріоритетних елементів національної економіки.

Відсутність інвестиційного забезпечення процесів оновлення виробництва, випуску високотехнологічної продукції, диверсифікації виробничої діяльності створює умови для послаблення позицій України на світових ринках і зниження рівня її конкурентоспроможності. На нашу думку, у майбутньому від українських підприємств можна очікувати активізації публічного розміщення акцій з таких причин: наявність значної кількості великих підприємств, які залишилися у спадок від радянської економіки;

істотна потреба у модернізації виробництв на тлі обмеженого доступу до фінансових ресурсів; потреба власників у капіталізації своїх підприємств; глобалізаційні та інтеграційні процеси у світовій економіці, які орієнтують підприємства на використання міжнародних ринків капіталу. Також, одним із важливих питань у процесі реформування державної інвестиційної політики є визначення переліку пріоритетних видів діяльності, підтримка яких є першочерговою в умовах обмеженості фінансових ресурсів.

Державна інвестиційна діяльність в Україні спроможна виступати активним інструментом структурного регулювання. Враховуючи недостатній рівень розвитку бюджетної системи та дефіцитний принцип формування бюджету країни, політика державних капіталовкладень повинна ґрунтуватися на виборі обмеженої кількості пріоритетів. Ними, на нашу думку, повинні бути енергетичний комплекс і забезпечення енергетичної безпеки, агропромисловий комплекс та розвиток промислових виробництв з високими технологіями, конкурентоспроможних на світових ринках.

Для України залишається актуальним питання структурної трансформації національної економіки відповідно до сучасних вимог постіндустріального суспільства та економічного розвитку інноваційного типу. Від ступеня розвиненості та ефективності економічної структури залежить стабільність розвитку економіки. Зміни структурних пропорцій економіки здатні вплинути на економічне зростання країни та добробут її народу.

Конкурентна та структурно-інвестиційна політика повинні орієнтуватися на побудову моделі розвитку вітчизняної економіки з урахуванням національних особливостей, світових тенденцій розвитку міжнародних інвестиційних потоків, нової глобальної і багатопольної фінансової архітектури світу.

Конкурентна та структурно-інвестиційна політика є каталізаторами економічного розвитку країни та підвищення конкурентоспроможності

національної економіки. Таким чином, основними напрямками узгодження конкурентної та структурно-інвестиційної політики мають стати:

- стимулювання перспективних галузей і виробництв національної економіки шляхом впровадження інвестицій в інноваційно-технічну складову виробництва;
- забезпечення впровадження досягнень наукового-технічного прогресу, що забезпечує конкурентоспроможність вітчизняної продукції;
- встановлення стратегічних цілей національного господарювання, які повинні бути затверджені у відповідних стратегічних документах нормативно-правового регулювання;
- активна інтеграція механізмів економічної політики щодо соціально-економічного розвитку у європейську господарську систему;
- реалізація конкурентних переваг української економіки на світовому ринку;
- запровадження регуляторного моніторингу стану структурних передумов для розвитку ефективної конкуренції та здійснення контролю та нагляду у сфері господарської діяльності.

Список використаних джерел

1. Держане антимонопольне регулювання. В. Д. Лагутін, Ю. І. Боровик, О. В. Вертелева та ін. / за ред. В. Д. Лагутіна. Київ: Київ. нац. торг.- економ. ун-т, 2015. 480 с.
2. Куліш Л. П. Конкурентна політика у системі інструментів державного регулювання економіки. Економіка та держава. 2019. №1. С. 126 - 131.
3. Управління у сфері економічної конкуренції. Том 2. В. Д. Лагутін, О. В. Вертелева, О. І. Мінняло та ін. / за ред. А. Г. Герасименко. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 352 с.
4. Лагутін В. Д. Конкурентна політика держави: механізм реалізації. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2016. № 4. С. 22-37.
5. Лагутін В. Д., Романенко В. А., Уманців Ю. М. Конкурентно-спроможність національної економіки / ра ред. д-ра екон. наук, проф. В. Д. Лагутіна. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011. 296 с.
6. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 № 2210-III, редакція від 13.02.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>
7. Герасименко А. Г. Аналіз і контроль концентрації суб'єктів господарювання: підручник. Київ: Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2012. 484 с.
8. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку конкуренції на 2014-2024 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.09.2012 № 690-р, редакція від 17.12.2012 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/690-2012-%D1%80#Text>
9. Кононенко О. Ю. Регіональна структурно-інвестиційна політика України. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/5299>
10. Пелех. О. Б. Модель структурної політики України та структурноатемпоральний аналіз. Економіка та держава. 2020. № 2. С.85-89

11. Структурні трансформації в економіці України: динаміка, суперечності та вплив на економічний розвиток : наукова доповідь. [Л. В. Шинкарук, І. А. Бевз, І. В. Барановська та ін.] / за ред. чл.-кор. НАН України Шинкарук Л. В.; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2015. 304 с.
12. Єфименко Т. І. Трансформації фінансового управління і сталий розвиток національної економіки. Економіка України. 2020. № 7. С. 5-13.
13. Штефан С. І. сучасні особливості структурної політики України. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. № 4. С. 36-40.
14. Управління у сфері економічної конкуренції: навч. посіб. у 2 т. Том 1. В. Д. Лагутін, А. Г. Герасименко, Л. С. Головка та ін. / за ред. А. Г. Герасименко. – Київ: Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2016. 448 с.
15. Длугопольський О. В. Теорія економіки державного сектора. О. В. Длугопольський. Київ: Професіонал, 2007. 592 с.
16. Луцков В. О. Структурна політика: сутність, категорії та функції. Вісник СумДУ. Серія «Економіка». 2012. № 1. С. 141-147.
17. Бодров В. Г., Шепетько Р. І.. Структурна політика в умовах загострення міжнародної конкуренції. Міжнародна економічна політика. 2014. № 2. С. 77-98.
18. Makohon V., Radionov Y., Adamenko I. Investment policy of the state as a tool for economic growth of the country. Problems and Perspectives in Management. 2020. № 18. Issue 3. p. 245- 254.
19. Даниленко А. І.. Інвестиційні проекти та їхня роль у розвитку економіки України. Фінанси України. 2019. №6. с. 7- 22.
20. Про схвалення Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017– 2021 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1017-р, редакція від 17.09.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017-%D1%80#Text>
21. Харчук С. А. Стан інвестиційної діяльності підприємств України в умовах економічної нестабільності. Економіка та держава. 2020. № 1. с. 66-72.

22. Внутрішній ринок і торгівля України: структурно-інституціональна трансформація: монографія. В. Д. Лагутін, Ю. М. Уманців, А. Г. Герасименко та ін. / за ред. В. Д. Лагутіна. – Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 432 с.
23. Лагутін В. Д., Ясько Ю. І. Вплив конкуренції на інноваційний розвиток та конкурентоспроможність економіки. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2013. № 9. с. 22–26.
24. Державна служба статистики України. Економічна статистика / Наука, технології та інновації. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ni.htm
25. Кіндзерський Ю. В. Промисловість України: стратегія і політика структурно-технологічної модернізації : монографія. Ю. В. Кіндзерський ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Київ, 2013. 536 с.
26. Інноваційний потенціал України : монографія / А. А. Мазаракі, Т. М. Мельник, В. В. Юхименко [та ін.] ; за заг. ред. А. А. Мазаракі. – Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. – 592 с.
27. Ковальова О. В. Структурна політика як механізм здійснення трансформацій економіки. Modern Economics. 2017. №6. С. 85-93.
28. Звіт Антимонопольного комітету України за 2019 р. URL: <https://amcu.gov.ua/pro-nas/zvitnist/richni-zviti/zvit-2019>
29. Звіт KPMG «M&A Radar: Україна» за перше півріччя 2020 року URL: <https://home.kpmg/ua/uk/home/insights/2020/07/ma-radar-ukraine.html>
30. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 01.07. 2014 р. № 1555-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18>
31. Кіндзерський Ю. В. Державна контрактна система в моделі держави-підприємця: засади формування в Україні. Економіст. 2011. № 9. С. 8-13.
32. Звіти про надання державної допомоги в Україні. URL: <http://pdd.amc.gov.ua/main/infographicsreport/reports?typeId=122>

33. Рейтинг легкості ведення бізнесу 2020. URL: <https://russian.doingbusiness.org/ru/rankings>
34. Крючкова І. В. Макроструктурні чинники інвестиційних криз в економіці України впродовж 1991–2015 рр. Економіка і прогнозування. 2016. № 1. С. 23-40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2016_1_4.]
35. Вдовенко Н. М., Наконечна К. В. Особливості структурних змін в економіці України. Економіка АПК. 2018. № 9. С. 56-61.
36. Державна служба статистики України. Валовий внутрішній продукт виробничим методом та валова додана вартість за видами економічної діяльності. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/vvp/vvp_ric/vtr_u.htm
37. Скірка Н. Я. Галузева структура національної економіки і напрями її оптимізації. Ефективна економіка. 2013. № 9. С. 9-15.
38. Попадинець Н. М. Стратегічні цілі державної структурної політики України. Регіональна економіка. 2014. №1. С. 175-183.
39. Державна служба статистики України. Економічна статистика / Економічна діяльність / Капітальні інвестиції. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ioz_19.htm
40. Державна служба статистики України. Економічна статистика/ Надходження прямих інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zd/inv_zd/nadh_pi/arh_nadh_pi_u.html
41. Бурлака Н. І. Розвиток інвестиційної діяльності підприємств України. Інвестиції: практика та досвід. 2019. №8. с. 37-44.
42. Інвестиційний попит в Україні: динаміка та шляхи стимулювання в умовах пандемії COVID-19. URL: https://lb.ua/blog/hanna_yatsenko/470235_investitsiy_niy_popit_ukraini.html
43. Danylyshyn B., Bohdan I. Developing a system of anti-crisis measures for Ukraine's economy in the spread of the coronavirus pandemic. Banks and Bank Systems. 2020. №2. p. 1-15.

44. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і її державами-членами, з іншої сторони від 30.11.2015 № 72/14 612/1 2980. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

45. Сіденко В. Р. Глобальні структурні трансформації та тренди економіки України. Економіка і прогнозування. 2018. №2. С. 7-29.

46. Шашина М. В. Сутнісні ознаки структурної модернізації регіональної економіки. Економічний аналіз. Тернопіль. 2018. Том 28. № 4. С. 59-66.

47. Щербакова Т. А. Модифікація конкурентної політики за умови трансформації економічних відносин. Економіка України. 2016. №4. С. 45-56.

48. Щербак А. В. Національна конкурентна політика – шлях до ефективної економіки України. Економіка і прогнозування. 2020. №1. С. 32-46.

49. Бурмака М. Креативізація глобального інвестиційного процесу. Міжнародна економічна політика. 2018. №2. С. 37-54.

50. Самоєнкова О. В. Інвестиційна діяльність в Україні: тенденції та перспективи. Ефективна економіка. 2019. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7052>

51. Kazak O., Obelets T. Determinants of investment sphere development in the context of the modern economic paradigm. Baltic Journal of Economic Studies. 2019. № 5. p. 54-59.

52. Механізми поліпшення підприємницького клімату в процесі реалізації економічних реформ в Україні / Я. В. Бережний, О. І. Кілієвич, Д. В. Ляпін, Н. С. Медведкова [та ін.]. Київ : НІСД, 2013. 80 с.

53. Щербак А. В. Конкуренція як фактор економічного зростання: світовий досвід та українські реалії. Економіка України. 2018. №8. С. 3-15.

ДОДАТКИ